
PIKETTY'S

$r > g$

De Wiardi Beckman Stichting kent een lange traditie in denken en schrijven over ongelijkheid. Vorig jaar nog wijdde S&D een nummer aan de meer culturele kanten van ongelijkheid – het aprilnummer ‘Ongelijkheid terug van nooit weggeweest’. In de jaren daarvoor schreef Flip de Kam een boek doordrenkt van het idee dat de ongelijkheid, óók de vermogensongelijkheid, omlaag moest. Dat boek, *Wie betaalt de staat*, staat nu online op de site van de WBS, net als de bijdrage van Frans Becker en Paul Kalma aan het boek *Draagkracht onder druk*, dat zij schreven in het verlengde van De Kams werk. In wat volgt hernemen we het onderwerp, met beschouwingen over het inmiddels wereldberoemde *Capital in the Twenty-First Century* van de Franse econoom Thomas Piketty van de hand van **ROBERT WENT, PAUL DE BEER, ALMAN METTEN, WIEMER SALVERDA**, een essay van **THOMAS PIKETTY** zelf en een inleiding van **MONIKA SIE DHIAN HO**.

Economen, welkom in de wereld

Als Thomas Piketty iets bereikt heeft met zijn veelbesproken boek, dan is het dat de economie weer eens een bijdrage levert aan het debat op basis van empirische wetenschap. En dat werd hoog tijd. De mantra's dat iedereen altijd beter wordt van groei en dat ongelijkheid goed is voor de groei hebben genoeg schade aangericht.

MONIKA SIE DHIAN HO

Redacteur S&D

Wat is het toch, die plotselinge beving rond het thema ongelijkheid? Is het een kentering onder economen? Een publieke doorbraak van de economie als empirische wetenschap, nadat economen in het verleden vooral het nieuws haalden met doorrekeningen uit tamelijk theoretische modellen? Zijn het de schokkende resultaten uit Piketty's recente onderzoek, waaruit blijkt dat ongelijkheid toeneemt in veel landen, ook daar waar het zelfbeeld van de natie dat van een beschaafde egalitaire samenleving was, zoals in Zweden en Finland?

Is het een andere beoordeling van deze ontwikkelingen, doordat naast de morele bezwaren tegen grote ongelijkheid, de bewijzen zich opstapelen dat grote ongelijkheid tevens de economische groei remt, en op zijn minst correleert met talloze onwenselijke maatschappelijke en politieke ontwikkelingen? Of begint de framing door Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz te overtuigen en acht de middenklasse in de ontwikkelde landen zich meer

en meer onderdeel van 'the 99%' – afgezet tegen de 1% superrijken – terwijl de middenklasse eerder vooral haar positie consolideerde, bewonderend naar 'de sterren' opkeek en ongelijkheid vooral zag als een armoedeprobleem van de onderklasse? Of is het dit allemaal tegelijk, en is de belangstelling daarom zo langdurig en hevig?

Voor sociaal-democraten vormt deze hausse aan empirisch onderzoek volgend op een van de zwaarste economische crises uit de geschiedenis een ideaal moment om terug te keren naar hun opdracht: de analyse van de dynamiek van het kapitalisme en de modernisering, en deze voortdurend te breidelen in de richting van onze waarden. En de allianties te bouwen, het tegenwicht te organiseren en collectieve arrangementen te bedenken om dat te kunnen doen.

Tot nu toe richt de publieke aandacht en verontwaardiging zich vooral op de enormiteit van de inkomens- en vermogensverschillen. Maar een fundamentele conclusie van

Monika Sie Dhian Ho *Economen, welkom in de wereld*

de bevindingen van Piketty en zijn collega-vorsers is dat belangrijke uitgangspunten waarlangs de economische orde en mondialisering zijn ingericht, niet kloppen. Dat de belofte 'it needs to get worse before it gets better' niet opgaat, en de ongelijkheid in landen niet automatisch afneemt naarmate deze meer ontwikkeld raken.¹ Dat 'trickle down' van welvaart niet automatisch optreedt, sterker nog, dat we in verschillende landen – met name de Verenigde Staten – eerder 'trickle up' zien naar de top van de inkomensverdeling.² Dat er geen harde afruil is tussen inkomensgelijkheid en economische efficiëntie, sterker nog: dat lagere ongelijkheid correleert met snellere en meer duurzame groei, en herverdelend beleid in het algemeen geen negatieve gevolgen heeft voor de groei.³ En dat mondialisering niet automatisch gepaard gaat met convergentie van de inkomens tussen landen. Ondanks het succes van

China en India zijn de absolute inkomensverschillen tussen rijke en arme landen groter geworden.⁴

De conclusie moet luiden dat heel wat receptuur uit de neoklassieke economie empirisch niet houdbaar blijkt. Toepassing ervan blijkt bestaanszekerheid en goed werk voor velen buiten bereik te houden of te brengen. Tegen die achtergrond zouden sociaal-democraten er goed aan doen de mondiale deregulering van het financiële kapitaal, perverse flexibilisering van arbeidsmarkten en hypermondialisering van de handel fundamentele aan de orde te stellen. Het is hun programmatische opdracht om de uitgangspunten van de Europese economische en monetaire unie te agenderen, te politiseren en met alternatieven te komen. En het is hun politieke opdracht om via internationale samenwerking het internationale mobiele kapitaal te temmen, bij te sturen in de richting van het alge-

Lang leve de empirische economie

Een greep uit de belangrijkste recente werken over ongelijkheid op basis van groot-schalige datareeksen:

- > Thomas Piketty (2014), 'Capital in the Twenty-First Century', Cambridge (MA)/Londen, Harvard University Press, op basis van de door hem opgerichte World Top Incomes Database en de Top Wealth Database.
- > Brian Nolan, Wiemer Salverda, Daniele Checchi e.a., (2014), 'Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries en Changing Inequalities in Rich Countries', Oxford University Press.
- > OESO (2011), 'Divided We Stand. Why inequality keeps rising', OESO.
- > M. Förster & K. Vleminckx (2005), 'International Comparisons of Income Inequality and Poverty: Findings from the Luxembourg Income Study', in: 'Socio-Economic Review', pp. 194-212, gebaseerd op de LIS-datareeks; UNDP (2013), 'Humanity Divided. Confronting inequality in Developing Countries', New York, UNDP.
- > Branko Milanovic (2011), 'The Haves and the Have-Nots. A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality', New York, Basic Books, gebaseerd op de datasets van de Wereldbank.
- > Giovanni Andrea Cornia & Julius Court (2001), 'Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization', Helsinki, UNU/WIDER, gebaseerd op de UNU/WIDER datareeks.
- > De meest omvattende poging om een cross-nationale database van Gini-indices te maken op basis van deze reeksen is van F. Solt (2010), 'Standardizing the World Income Inequality Database', 'Social Science Quarterly', 90(2), pp. 231-42.

Monika Sie Dhian Ho *Economen, welkom in de wereld*

meen belang, en de steeds verdergaande afwenteling van risico's en kosten op werken te stoppen.

Politieke inspanning met het oog op gelijke kansen en een goede toerusting van individuen — waar de politici van de Derde Weg zich voornamelijk op toelieden — is noodzakelijk maar niet voldoende. Een onderscheidende visie op de economische orde, een idee van de ideale samenleving en een staatsopvatting voor de eenentwintigste eeuw vergen eveneens permanente politieke aandacht. Laksheid in het stellen van de vragen 'welk kapitalisme willen we', 'naar welke samenleving streven we' en 'welke overheid (nationaal en internationaal) hoort daarbij' heeft een dynamiek van ongelijkheid toegelaten met als gevolg een uiterst zorgelijke toename van macht van de factor kapitaal ten opzichte van de factor arbeid. Zo betoogt Paul de Beer in dit nummer van *S&D* dat onderzoek urgent is naar kapitaal als bron van economische macht, naar de invloed van de allerrijksten op het economische bestuur en daarmee op de aard en richting van de economische ontwikkeling. Een onderwerp dat in het boek van Piketty onvoldoende aandacht krijgt, aldus De Beer.

De academische twitter-koning Robert Went bericht over de receptie en zegetocht door de Verenigde Staten van *Capital in the Twenty-First Century*: 'Piketty's boek is volgens *The New Republic* inmiddels "to contemporary global wealth what Moby-Dick is to whaling (except not made up)". Paul de Beer distilleert uit de 690 pagina's tellende Engelse vertaling een 'quick guide' voor sociaal-democraten. Hij laat zien hoe Piketty de analyse van het moderne kapitalisme reduceert tot drie simpele formules. Vooral de verwachting $r > g$, die Piketty op zijn empirische onderzoek baseert, 'zoemt door de economenwereld alsof het de formule voor de heilige graal betreft'. Het rendement op kapitaal, r , is hoger dan de groei van het nationaal inkomen, g . 'Omdat kapitaal erg ongelijk verdeeld is over de bevolking,

leidt deze relatief sterke groei van kapitaal tot een steeds grotere concentratie van kapitaal bij een klein deel van de bevolking.' De Beer brengt hiertegen in dat vooralsnog de toename van de inkomensongelijkheid voor het grootste deel toe te schrijven is aan de groeiende ongelijkheid van arbeidsinkomens, hetgeen zelfs voor de meeste topinkomens geldt. De verklaring die Piketty geeft voor de groeiende ongelijkheid van arbeidsinkomens brengt hij onvoldoende in verband met zijn bredere analyse van de groeiende concentratie van kapitaal, aldus De Beer.

Wiemer Salverda concludeert op basis van veel cijfers dat de effecten die Piketty bespreekt ook zeer relevant lijken voor ons land. 'De cruciale verhouding tussen vermogen en inkomen is in luttele jaren sterk gestegen en doet niet onder voor Frankrijk en Engeland, landen die de kern leveren van Piketty's be-

De receptuur uit de neoklassieke economie blijkt empirisch niet houdbaar

toog. De Nederlandse vermogensongelijkheid is internationaal gezien groot en neemt juist toe sinds de financiële crisis.'

Alman Metten baseert op het werk van Piketty een vurig pleidooi om de toepassing van het draagkrachtbeginsel niet na de middenklasse op te laten houden, maar dit beginsel ook toe te passen op de top 10% in inkomen en vermogen. 'Het is natuurlijk absurd dat de belastingdruk nu het hoogst is voor de middenklasse, en niet voor de top 10% inkomens en vermogens. Het introduceren van progressie in de belastingen voor topinkomens en -vermogens is dan ook bij uitstek in het belang van de middenklasse, omdat het ook een verlichting van hun belastingdruk mogelijk

Monika Sie Dhian Ho *Economen, welkom in de wereld*

maakt.' Daarnaast stelt hij dat het evenwicht in belastingdruk tussen inkomsten uit arbeid en uit vermogen weer moet worden hersteld, waarbij vermogensaanwas niet langer aan belastingheffing mag ontsnappen.

Tot slot houdt in deze S&D de meester zelf ons voor dat zijn theorieën niet deterministisch zijn. Markten worden gevormd door beleidsregimes die onze politici invoeren, en de

concentratie van kapitaal en macht in de handen van enkelen kan dus worden gestopt door overheidsbeleid. Maar dan zullen nationale overheden veel rigouzeuzer internationaal samen moeten werken. 'Blijft die samenwerking uit, dan zou een steeds groter deel van de publieke opinie zich tegen de mondialisering kunnen keren en zijn heil kunnen zoeken in nationalisme en protectionisme.'

Noten

- 1 De oorspronkelijke these was van Simon Kuznets (1955), 'Economic Growth and Income Inequality', in: *The American Economic Review*, 45 (1), maart, pp. 1-28; voor weerlegging van zijn theorie zie onder meer Jose Gabriel Palma (2011), *Homogeneous middles vs. heterogeneous tails, and the end of the 'Inverted-U': the share of the rich is what it is all about*, Cambridge Working Papers in Economics 1111.
- 2 Zie Jacob S. Hacker & Paul Pierson (2010), *Winner-Take-All Politics. How Washington Made the Rich Richer—And Turned Its Back on the Middle Class*, New York, Simon & Schuster.
- 3 Zie voor reviews van de literatuur over de relatie tussen ongelijkheid en economische groei: Jonathan D. Ostry, Andrew Berg & Charalambos G. Tsangarides (2014), *Redistribution, Inequality, and Growth*, IMF Staff Discussion Note, Washington, April; Heather Boushey and Adam S. Hersh (2012), *The American Middle Class, Income Inequality, and the Strength of Our Economy*, Washington, Centre for American Progress, May; en Jared Bernstein (2013), *The Impact of Inequality on Growth*, Washington, Centre for American Progress, December.
- 4 Zie Milanovic (2011), *The Haves and the Have-Nots. A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality*, New York, Basic Books, pp. 95-108.

Het juiste boek op het juiste moment

Vijf jaar geleden zou niemand er aandacht aan hebben besteed, maar nu schoot een economiestudie opeens naar nummer 1 bij Amazon. Originele opvattingen, Paul Krugman en goede timing hielpen mee.

ROBERT WENT (@went1955 op Twitter)

Econoom, werkzaam bij de WRR en co-auteur van de WRR-verkenning 'Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid'

Het lijkt een contradictio in terminis, maar Thomas Piketty is in korte tijd opgestegen tot een ware 'celebrity-econoom', de eerste van deze eeuw. Zijn razendsnelle opkomst en impact worden in de Verenigde Staten wel met die van The Beatles vergeleken. Blogs, tijdschriften en deskundigen rollen over elkaar heen met recensies, commentaren en observaties — ik heb er intussen misschien wel vijftig gelezen. Piketty is 'hot', getuige ook de meest gehoorde uitspraak tijdens de conferentie die de WBS met Policy Network en het Center for American Progress op 25 april organiseerde in De Balie: 'Ik heb Piketty nog niet gelezen maar wel over zijn boek, en ik begrijp daaruit dat ...' Niet eerder werd zo veel gepraat en geschreven over een boek van bijna een kilo dat 690 pagina's telt (de Engelse versie, de Franse is 970 bladzijden dik) met een wat saaie titel — *Kapitaal in de 21ste eeuw* — en veel grafieken, tabellen en data.

Piketty's boek is volgens *The New Republic* inmiddels 'to contemporary global wealth inequality what *Moby-Dick* is to whaling (except not made up)'. Dat begon allemaal nog

vrij rustig in Frankrijk, waar *Le capital* in september 2013 uitkwam en tot nog toe ruim 50.000 keer verkocht is. Dat is best veel voor een economieboek, en Piketty haalde de top-5 van meest verkochte boeken. Maar tot grote discussies heeft het boek daar niet geleid. Bij Harvard University Press werd toevallig een redacteur enthousiast, en die overtuigde vervolgens zijn collega's en directie dat dit boek uitgegeven zou moeten worden. Besloten werd de vertaling in de catalogus op te nemen, en omdat het geloof in het boek bij de uitgever toenam werd het uiteindelijk als belangrijkste boek voor 2014 gepresenteerd.

Onder deskundigen die zich met ongelijkheid bezighouden is Piketty een bekende naam. Hij heeft samen met onder anderen Emmanuel Saez de gezaghebbende World Top Incomes Database opgezet, waarin voor een groeiend aantal landen data zijn verzameld over de ontwikkeling van inkomens. Het nieuwe van deze database is dat deze data niet met 'surveys' zijn geconstrueerd maar op basis van belastingaangiften, wat een betrouwbaarder beeld geeft. In de rest van de wereld was

Robert Went *Het juiste boek op het juiste moment*

Piketty echter een grote onbekende, dus het was ook niet gelijk makkelijk voor de boekverkopers van Harvard University Press om het boek aan boekhandels te slijten. 'It sounds important, I'm sympathetic with the argument, but I can't sell a \$ 40 economics book', kregen die bijvoorbeeld te horen. Een belangrijke afnemer van Harvard University Press kocht er dertig in, andere boekhandels twee of vijf.

Dat alles veranderde toen Nobelprijswinnaar Paul Krugman, met een veelgelezen blog en meer dan een miljoen volgers op Twitter *Capital* op 23 maart 'the book of the decade' noemde. Daarna ging het razendsnel. Piketty kwam naar de Verenigde Staten voor een serie lezingen en interviews. Journalisten en al dan niet vermeende deskundigen stortten zich op het boek en gingen erover schrijven, of ze het nou gelezen hadden of niet. Een van de recensenten, om een voorbeeld te noemen, begon haar artikel met de mededeling dat ze het boek niet gelezen had en er voorlopig ook niet aan toe zou komen want het lag ergens onderop de stapel boeken bij haar bed... Waarna ze ging uitleggen dat er weinig klopte van Piketty's verhaal. Goed voor de verkoop was dit alles wel. Harvard University Press moest het boek 24 uur per dag op drie continenten laten drukken om aan de vraag te kunnen voldoen, en kon die desondanks toch nog niet aan (Harvard University Press blog, 12 mei 2014).

Piketty werd nummer 1 op de Amazon-lijst met bestsellers. Er zijn inmiddels al meer dan tweehonderdduizend exemplaren van de Engelse editie verkocht, en dat aantal stijgt nog steeds. *Capital* is nu al met stip het meest verkochte boek van Harvard University Press ooit, en het boek is een regelrechte hype. Op blogs en in tijdschriften verschijnen 'quick guides' en 'cheat sheets' voor wie over Piketty mee wil praten zonder het boek gelezen te hebben. Die zijn soms uiterst amusant, zoals de tien tips om 'de zoveelste saaie discussie over Piketty op een cocktailparty' goed door te komen. Tip vijf: zeg dat de vertaling erg goed is, dan maak

je indruk omdat je zowel de Franse als de Engelse Piketty gelezen hebt. Of de tien gouden regels voor het schrijven van je eigen Piketty-recensie — roem vooral het uitgebreide notenapparaat.

Wat verklaart dit succes? In een van zijn vele interviews zegt Piketty dat hij niet voorzien had dat zijn boek zo'n succes zou worden, maar wel dat hij moeite gedaan heeft het zo te schrijven dat het gelezen kan worden door een breder publiek, omdat daarvandaan de druk op politici zal moeten komen om actie te ondernemen. Het lijkt er sterk op dat *Capital* het juiste boek op het juiste moment is, en dat de oorzaak van Piketty's succes gezocht moet worden in de tijdgeest. 'It is difficult to believe that it would have had the same impact ten or even five years ago (...), even though identical

Niet eerder verkocht Harvard University Press van één boek zoveel exemplaren

arguments and evidence could have been marshaled then', constateert econoom Dani Rodrik. De onvrede over de toenemende ongelijkheid in de VS is de afgelopen jaren sterker geworden, en nu middenklasse-inkomens nog steeds stagneren terwijl de economie zich herstelt, is het normaal geworden om de toenemende ongelijkheid als kernprobleem voor het land te zien — dat doet ook Obama in zijn speeches.

Ook in Engeland is het boek inmiddels uitgebreid besproken en becommentarieerd. De rechten voor het boek zijn aan uitgevers in verschillende andere landen verkocht, dus de zegetocht van Piketty is nog lang niet ten einde. In Japan is het eerst leesclubje van start gegaan (met 35 inschrijvingen in plaats van de verwachte 20 zit dit overvol), en ook in ons

Robert Went *Het juiste boek op het juiste moment*

land zijn de eerste leesgroepjes op poten gezet. De Bezig Bij brengt de Nederlandse Piketty in het najaar op de markt en betaalde voor het recht om dat te mogen doen ruim € 125.000.

Krijgen we dan wellicht een reprise van de jaren zeventig en tachtig? Jolande Sap (Groen-Links) vertelde toen ze nog Kamerlid was in een interview hoe ze in haar studietijd cursussen marxistische economie gaf aan medestudenten en huisvrouwen, en zij was niet de enige. In de jaren zeventig en tachtig verkocht de Socialistische Uitgeverij Nijmegen (SUN) bijna honderdduizend exemplaren van de *Inleiding in de marxistische economie* van de Belgische trotskistische hoogleraar Ernest Mandel, die daar overigens geen royalty's voor had gevraagd. Wie in die jaren lid werd van een van de populaire boekclubs kon als gratis welkomstgeschenk kiezen voor *Het Kapitaal* van Karl Marx. Of mijn ouders lid werden van *ECl* of van *Boek en Plaat* weet ik niet meer, maar hun cadeau van 606 pagina's staat nog in mijn boekenkast, met onderstrepingen.

Die tijd komt nooit meer terug, maar wat zou het mooi zijn als Piketty ook in ons land veel verkocht en — belangrijker — gelezen gaat worden! Want wat je ook van het boek vindt en wat er ook voor kritiek op mogelijk is en er ongetwijfeld ook nog zal komen: er zijn onbelangrijkere zaken om je druk over te maken.

Ongelijkheid van inkomens en (al helemaal) vermogen is tientallen jaren vrijwel genegeerd door economen. Onder meer doordat de verschillen in de VS onvoorstelbaar zijn toegenomen, verandert dat nu snel. Dat komt niet in het minst door publicaties en nieuw onderzoek van grote internationale organisaties als het IMF, de Wereldbank en de OESO, die toch echt de nodige neoliberale geloofsbrieven hebben maar nu alleen nog maar over *inclusieve groei* praten. Het fonds van minister Ploumen om handel en ontwikkeling te bevorderen, dat 1 juli van start gaat, heet niet voor niks 'Dutch Good Growth Fund'.

Er lijkt een serieuze discussie op gang gekomen over de sociale, politieke en economische gevolgen van ongelijkheid, en ook in ons land is Piketty opgepikt. 'PvdA-leider Samsom wil het huidige belastingstelsel op z'n kop zetten: lasten op vermogen omhoog, de lasten op arbeid omlaag. In dat tweede aspect kan coalitiegenoot VVD zich ook vinden, maar fractievoorzitter Halbe Zijlstra wil niet aan de vermogens komen', meldde *de Volkskrant* op — natuurlijk — 1 mei. Laat maar komen die discussies over (de ontwikkeling van) de inkomens- en vermogensverdeling in ons land. 'Refusing to deal with numbers rarely serves the interest of the least well-off', stelt Piketty fijntjes in de allerlaatste zin van zijn meesterwerk.

Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?

Piketty schreef een mooi, 'groot' verhaal. De praktische les is te streven naar een evenwichtiger vermogensverdeling zonder de groei te remmen: meer huizenbezit zonder schulden, minder pensioenaf trek aan de top en delen in de winst door werknemers.

PAUL DE BEER

Redacteur S&D

Capital in the Twenty-First Century van de Franse econoom Thomas Piketty heeft een schokgolf onder economen teweeggebracht. Een enkeling heeft het boek al begroet als het belangrijkste economische werk sinds Marx' *Das Kapital*. Niet alleen de titel geeft hiertoe aanleiding, maar ook de breedte en diepgrendendheid van Piketty's analyse. In een tijd waarin de grote verhalen heten te hebben afgedaan omdat de wereld van vandaag te complex is om in enkele simpele formules te vangen, is dat precies wat Piketty doet.

De essentie van zijn boek is samen te vatten in drie elementaire formules: $\alpha = r \times \beta$, $\beta = s/g$ en $r > g$. Vooral de laatste ongelijkheid zoemde de afgelopen maanden door de economenwereld alsof het de formule voor de heilige graal betrof. De Huffington Post vergeleek haar zelfs met Einsteins $E = mc^2$.¹ We hoeven er maar op te wachten tot deze formule binnenkort op hippe T-shirts verschijnt!

De analyse van het moderne kapitalisme reduceren tot drie simpele formules, die ook aan niet-economen vrij eenvoudig zijn uit te leggen, dat lijkt een onmogelijke opgave. Veel economen die de loftrompet over Piketty's

boek hebben gestoken, leken zich ook vertwijfeld af te vragen waarom zij niet zelf op dat idee waren gekomen. Iets werkelijk nieuws bevatten de formules ook niet.

Drie simpele formules

$\alpha = r \times \beta$ is een bekende identiteit die zegt dat het aandeel van vermogensinkomsten in het nationaal inkomen (α) gelijk is aan het rendement op vermogen (r) maal de omvang van het vermogen ten opzichte van het nationaal inkomen, oftewel de vermogen-inkomensverhouding (β).² Stel dat het totale vermogen zesmaal het nationaal inkomen bedraagt en het rendement op vermogen is 5%, dan zijn de vermogensinkomsten $6 \times 5\% = 30\%$ van het nationaal inkomen. Dan blijft er dus 70% over voor de beloning van arbeid.

De tweede formule, $\beta = s/g$, stelt dat de vermogen-inkomensverhouding op den duur tendeert naar de verhouding tussen de spaarquote s en de groeivoet van het nationaal inkomen g . Als de spaarquote 10% bedraagt, dat wil zeggen dat van iedere euro gemiddeld 10 cent wordt gespaard, terwijl de groeivoet van

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

het nationaal inkomen 2% bedraagt, dan zal het totale vermogen uiteindelijk vijfmaal het nationaal inkomen worden. Ook dit is eenvoudig te begrijpen. De vermogen-inkomensverhouding is immers stabiel als zij gelijk is aan de verhouding tussen de groei van het vermogen en de groei van het inkomen. Het vermogen groeit ieder jaar aan met de spaarquote s ,³ terwijl het totale inkomen met g groeit. Als de jaarlijkse vermogensaanwas vijfmaal zo groot is als de groei van het inkomen, zal het vermogen op termijn ook vijf keer zo groot worden als het nationaal inkomen.

De laatste formule $r > g$ is geen logische wetmatigheid, maar een op empirisch onderzoek gebaseerde verwachting van Piketty: het rendement op vermogen, r , is hoger dan de groei van het nationaal inkomen, g (zie ook zijn eigen bijdrage aan dit nummer). Het logische gevolg hiervan is dat vermogens in het algemeen sneller groeien dan het totale inkomen en dus ook dan arbeidsinkomens. Oftewel, in alledaags Nederlands, de vermogenden worden steeds rijker ten opzichte van andere inkomenstrekkers. Omdat vermogen erg ongelijk verdeeld is over de bevolking, leidt deze

Begripsverwarring

Als het om inkomens- en vermogensongelijkheid gaat onstaat er in discussies al snel een grote begripsverwarring. Inkomensverschillen en vermogensongelijkheid worden vaak als min of meer uitwisselbare termen gebruikt, terwijl het om wezenlijk verschillende zaken gaat.

Inkomen is een geldstroom: het gaat om de inkomsten die iemand (een persoon of een huishouden) in een bepaalde periode (meestal een jaar) ontvangt. Het bruto-inkomen omvat zowel opbrengsten van arbeid (loon), onderneming (winst) en vermogen (dividend, rente) als sociale uitkeringen en pensioenen.

Vermogen is een voorraadgrootheid: het is de waarde van iemands bezittingen verminderd met de waarde van zijn schulden. Bij die bezittingen kan het zowel gaan om materiële goederen (eigen woning, auto, kunstvoorwerpen) als om financieel bezit (spaartegoed, aandelen, obligaties). Aangezien van die bezittingen de schulden worden afgetrokken (waaronder de hypotheek op de eigen woning) kan het vermogen ook negatief zijn, bijvoorbeeld wanneer de eigen woning 'onder water' staat (dat wil zeggen dat de hypotheekschuld groter is dan de waarde van de woning).

Vermogen is vaak het resultaat van besparingen: het deel van het inkomen dat men niet uitgeeft maar spaart. Maar vermogen kan men ook erven. En vermogen groeit niet alleen doordat men spaart, maar ook doordat de waarde van de bezittingen stijgt (bijvoorbeeld de waarde van een woning of kunstvoorwerp) of doordat zij rendement opleveren (zoals rente op spaargeld of dividenden op aandelen). Overigens is dat rendement op vermogen zelf weer een bron van inkomen, namelijk **vermogensinkomsten**.

Kapitaal wordt (helaas) vaak als synoniem voor vermogen gebruikt. Dat doet Piketty bijvoorbeeld. In economische zin gaat het bij kapitaal echter om de waarde van productiemiddelen, zoals machines, fabrieken, kantoren, grondstoffen en dergelijke. Ook niet-fysieke productiemiddelen, zoals intellectueel eigendomsrecht, worden hiertoe gerekend.

Ondanks de titel gaat Piketty's 'Capital in the Twenty-First Century' vooral over vermogen (in het Frans **patrimoine** en in het Engels **wealth**). Kapitaal in economische zin (in het Frans en Engels **capital**) komt feitelijk nauwelijks aan de orde, hoewel hij deze term wel veelvuldig gebruikt. De term **capital/income ratio** (of **rapport capital/revenu** in de Franse editie) wordt hier daarom vertaald met **vermogen-inkomensverhouding**.

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

relatief sterke vermogensgroei tot een steeds grotere concentratie van vermogen bij een klein deel van de bevolking.

Puzzel

Het knappe van Piketty's analyse is dat hij deze formules illustreert aan en onderbouwt met een indrukwekkende reeks cijfers over inkomens en vermogens, en de verdeling van beide over een lange periode. Hoewel de titel van zijn boek anders doet vermoeden, gaat het voornamelijk over de ontwikkeling in de negentiende en de twintigste eeuw. Inclusief zijn vooruitblik op de komende decennia omspannt zijn werk daarmee liefst drie eeuwen. Dat alleen al mag een grootse prestatie heten.

Heel kort samengevat luidt Piketty's geschiedenis van de afgelopen twee eeuwen dat zowel de omvang als de concentratie van vermogen en het aandeel van vermogensinkomsten in het nationaal inkomen een U-vormig verloop vertonen. Daardoor zijn de westerse landen momenteel op weg naar een situatie waarin het vermogen net zo omvangrijk is (in verhouding tot het nationaal inkomen) en net zo sterk geconcentreerd als in de negentiende eeuw.

Het midden van de twintigste eeuw – pakweg de periode tussen de Eerste Wereldoorlog en de jaren zeventig – kenmerkte zich juist door een veel kleinere hoeveelheid vermogen, een grotere spreiding daarvan over de bevolking en een kleiner aandeel van vermogensinkomsten. Dat die drie ontwikkelingen min of meer gelijk opgingen, is geen toeval. Integendeel, op grond van zijn elementaire formules verwacht Piketty juist dat omvang en concentratie van vermogen en het aandeel van vermogensinkomsten zich steeds in dezelfde richting bewegen. Immers, de vermogen-inkomensverhouding groeit als het rendement op vermogen hoger is dan de groei van het arbeidsinkomen en door dat hoge rendement groeit het vermogen van degenen die al veel vermogen hebben het snelst.

De belangrijkste puzzel die Piketty moet oplossen is dus waarom het vermogen gedurende enkele decennia in de vorige eeuw terrein moest prijsgeven. Die ontwikkeling verklaart tevens waarom het vermogen steeds meer uit de belangstelling van economen en politici is verdwenen. Vermogen leek er niet zoveel meer toe te doen. Volgens Piketty kwam dit door uitzonderlijke factoren zoals de twee wereldoorlogen, de depressie van de jaren dertig, hoge inflatie en de hoge belastingen die na de Tweede Wereldoorlog op topinkomens en vermogens werden geheven.

De beide wereldoorlogen hebben letterlijk veel kapitaal vernietigd, terwijl de depressie en hoge inflatie de waarde van financiële vermogens uitholde. Zeer hoge belastingen op topinkomens (tot boven de 90% in de VS in de jaren zestig!) remden de vorming van vermogen uit besparingen, terwijl belastingen op vermogens en erfenissen deze direct afroonden. In de jaren zeventig en tachtig is deze trend echter tot staan gekomen, doordat woestende oorlogen en diepe depressies in het rijke Westen uitbleven en opgebouwde vermogens grotendeels in stand bleven doordat de belasting op topinkomens en vermogens werd verlaagd.

Haast onopgemerkt naderen we daardoor weer de verhoudingen uit de negentiende eeuw. Piketty constateert overigens wel een belangrijk verschil. Inmiddels is er namelijk ook een vermogende middenklasse ontstaan. Naast de 10% allerrijksten is er een groep welgestelden ontstaan, die ruwweg 40% van de bevolking omvat, die over een redelijk vermogen beschikt, vaak vooral in de vorm van een eigen woning.

Inkomensongelijkheid

De grote beweging van vermogen en inkomen over drie eeuwen schetsen en verklaren, dat lijkt inderdaad weinig minder dan de essentie van het hedendaagse kapitalisme blootleggen. Maar is dat ook werkelijk zo? Zonder iets

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

af te doen aan de grote prestatie van Piketty, is het goed ook de beperkingen ervan te onderkennen. Die liggen mijns inziens met name op twee terreinen. Het eerste is de beperkte rol van vermogen als bron van inkomen. Het tweede betreft de veel grotere, maar door Piketty grotendeels genegeerde rol van vermogen als bron van economische macht.

In de periode waarin de omvang en de concentratie van vermogen zijn toegenomen – ruwweg sinds de jaren zeventig of tachtig – is in de meeste landen ook de inkomensongelijkheid toegenomen. Piketty suggereert dat beide ontwikkelingen verband met elkaar houden. Hij laat echter ook zien dat alleen voor de allerrijksten (de top 0,1%) vermogen de belangrijkste bron van inkomen is. Voor bijna de gehele bevolking is arbeid of een uitkering de belangrijkste inkomensbron. De toename van de inkomensongelijkheid is dan ook voor het grootste deel toe te schrijven aan de groeiende ongelijkheid van arbeidsinkomens (zie de bijdrage van Salverda in dit nummer van *S&D*). Dat geldt zelfs voor de meeste topinkomens

Piketty besteedt geen aandacht aan vermogen als bron van economische macht

(de top 1%). Het gaat daarbij immers vooral om beloningen van topbestuurders in grote ondernemingen, naast de verdiensten van topartiesten, topsporters, topadvocaten, medisch specialisten en andere 'vrije beroepen'. Inkomen uit vermogen (zoals rente op spaargeld of dividenden) vormt van de meeste topinkomens slechts een ondergeschikt deel.

Naar die groeiende ongelijkheid van arbeidsinkomens is de afgelopen decennia al zeer veel onderzoek gedaan. Terecht bekriti-

seert Piketty de sterke nadruk in dat onderzoek op technologie en globalisering als verklarende factoren; die verklaren namelijk niet de sterk gestegen beloningen aan de top. Maar zelf heeft hij hierover weinig nieuws te melden. Hij schrijft de groei van topsalarissen vooral toe aan de macht van topbestuurders om hun eigen beloning vast te stellen. Dit lijkt me een terechte constatering, maar Piketty brengt deze niet in verband met zijn bredere analyse van de groeiende concentratie van vermogen, waardoor deze verklaring nogal een ad hoc-karakter heeft.

Kapitaal versus vermogen

Dat brengt mij op de tweede beperking van Piketty's analyse: het gebrek aan aandacht voor vermogen als bron van economische macht. In dit verband is het onderscheid tussen kapitaal en vermogen van belang (zie het kader op p. 32). Dat Piketty het, ondanks de titel van zijn boek, vooral over vermogen heeft, is misschien het meest wezenlijke verschil met Marx. Bij de laatste ging het primair om kapitaal als bron van economische macht en was vermogen, in de betekenis van rijkdom, daarvan hooguit een (ondergeschikte) afgeleide. Bij Piketty staat juist vermogen als (individuele) bron van rijkdom en inkomen centraal. De vraag waaraan Piketty grotendeels voorbijgaat, en die voor Marx juist cruciaal was, is wat de gevolgen zijn van de grote concentratie van vermogen voor de machtsverhoudingen in de economie. Daardoor blijft de vraag onbeantwoord hoeveel invloed de allerrijksten van vandaag uitoefenen op het economisch bestuur en daarmee op de aard en richting van de economische ontwikkeling.

In de negentiende eeuw ging de concentratie van vermogen ongetwijfeld gepaard met een samenballing van economische macht. De kapitalistische klasse van Marx bestond voor een groot deel uit ondernemers, die hun vermogen voornamelijk investeerden in fabrieken, banken, mijnen en schepen die zij zelf

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

bestierden. Rockefeller, Carnegie, Vanderbilt en Morgan in de VS en Philips, Regout en Van Marken in Nederland waren bovenal ondernemers. Zij drukten een zwaar stempel op de economische ontwikkeling in de negentiende en vroege twintigste eeuw door te investeren in nieuwe riskante activiteiten, zoals oliewinning, spoorwegen en fabricage van elektrische apparatuur. Hun houding tegenover de arbeidersklasse was medebepalend voor de sociale ontwikkeling.

Voor de superrijken van vandaag lijkt dat minder te gelden. Op de Forbes 500-lijst prijken weliswaar nog altijd heel wat ondernemers, zoals Bill Gates, Carlos Slim en de Walton-familie, maar een groot deel van de lijst bestaat uit vermogenden die hun kapitaal in een groot aantal verschillende activa hebben belegd, zoals Warren Buffett en George Soros, of die hun vermogen hebben geërfd maar niet meer een onderneming leiden, zoals Lilian Bettencourt. Dit hangt samen met de scheiding tussen management en eigendom die zich in de afgelopen eeuw heeft voltrokken.

Naast de klasse van kapitaalbezitters is er een klasse van managers ontstaan die tot de best verdienenden behoren, maar doorgaans niet tot de allerrijksten in termen van vermogen. Zo laat Piketty in een eerder artikel zien dat in de VS slechts een kwart van de top 1% qua arbeidsinkomen ook tot de top 1% van kapitaalinkomens behoort.⁴ De werkelijke economische macht lijkt eerder bij die topmanagers te liggen dan bij de vermogenden die de aandelen in handen hebben. En voor zover het beleid van managers wordt beïnvloed door aandeelhouders, zijn dit vaak niet de vermogenden zelf, maar de vermogensbeheerders van de beleggingsmaatschappijen waarin zij hun vermogen hebben ondergebracht. Die zetten de bestuurders van grote beursgenoteerde ondernemingen soms onder druk om hun koers te wijzigen, bijvoorbeeld door onrendabele activiteiten af te stoten. Van die kant komt ook de grootste druk om voorrang te geven aan hoge rendementen op korte ter-

mijn in plaats van wat lagere, maar meer stabiele rendementen op langere termijn. Anders gezegd, de economische macht lijkt steeds meer te liggen in de financiële sector.

Nu zou men kunnen tegenwerpen dat vermogensbeheerders handelen in opdracht van de vermogenden zelf. Moderne beleggingsproducten zijn echter zo complex (denk aan de vele soorten derivaten) dat de meeste rijken die waarschijnlijk onvoldoende doorgronden en daarom afgaan op de adviezen van hun vermogensbeheerders. Die beheerders zullen hun meerwaarde ten opzichte van concurrenten proberen aan te tonen met hoge rendementen op korte termijn. Dit heeft enerzijds bijgedragen aan de wildgroei aan financiële producten die mede de oorzaak vormde van de kredietcrisis en heeft anderzijds bedrijven steeds meer gedwongen om zich op kortetermijnrendementen te richten. Om de economische ontwikkeling bij te sturen in meer duurzame richting, zowel uit ecologisch als uit sociaal perspectief, zou dit mechanisme moeten worden aangepakt. Het zwaarder belasten van zeer grote vermogens, zoals Piketty voorstelt, zal daaraan weinig veranderen. Integendeel, als een groter deel van de topvermogens wordt afgeroomd, zal de druk om een hoog rendement te realiseren wellicht zelfs nog toenemen.

Pensioenvermogens

Een laatste punt waarop Piketty's analyse voor de Nederlandse lezer tekortschiet – maar dat valt hem nauwelijks te verwijten – is dat hij de rol van pensioenvermogens grotendeels buiten beschouwing laat. De reden daarvoor is dat pensioenvermogens in de meeste Europese landen slechts zo'n 5% van het totale private vermogen uitmaken en zelfs in Angelsaksische landen niet meer dan 20%. In Nederland gaat het echter om meer dan een derde van het totale private vermogen (zie de bijdrage van Salverda), een niet te verwaarlozen bestanddeel.

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

Hoewel pensioenvermogen voor de bezitter wezenlijk verschilt van andere vermogensbestanddelen, doordat deze er niet vrij over kan beschikken, geldt dit niet voor de beleggingskant van het vermogen. Ook via pensioenvermogens wordt potentieel een aanzienlijke invloed uitgeoefend op de economische ontwikkeling door de keuzes — opnieuw gedelegeerd aan vermogensbeheerders — ten aanzien van de belegging van het vermogen. Deze rol verdient meer aandacht dan hij tot nog toe heeft gekregen — en die Piketty geheel negeert.

Piketty heeft met zijn *Capital in the Twenty-First Century* een prestatie van formaat geleverd. Toch zouden we kunnen stellen dat hij nog slechts half werk heeft geleverd. Op een bewonderenswaardig simpele wijze heeft Piketty de golfbeweging in de omvang en verdeling van het vermogen over de afgelopen twee eeuwen verklaard. Aan de andere zijde van het vermogen, het productiekapitaal, is hij echter nog amper toegekomen. Om werkelijk een omvattende analyse van het hedendaagse kapitalisme te leveren, zou hij die zijde zeker ook moeten belichten. Marx' *Kapitaal* werd uiteindelijk een driedelig werk, waarvan hij zelf overigens alleen het eerste deel heeft kunnen voltooiën. Hopelijk zal Piketty in ieder geval nog een tweede deel aan zijn *Capital* toevoegen, waarin het daadwerkelijk over kapitaal en minder over vermogen gaat.

Vermogen afromen of opbouwen?

Door de hierboven geschetste beperkingen van *Capital in the Twenty-First Century* is de praktische betekenis van Piketty's werk voor sociaal-democratische politiek op dit moment nog onduidelijk. Zijn inmiddels veelbesproken voorstel voor een, idealiter wereldomvattende, progressieve belasting op vermogen heeft nog weinig bijval gekregen, vooral omdat de uitvoerbaarheid en haalbaarheid ervan gering lijken. Meer in het algemeen geldt dat de beleidssuggesties die hij in het laatste deel

van het boek doet vooral gericht zijn op herverdeling van vermogen en inkomen. Voor een sociaal-democraat zijn dit sympathieke, maar weinig vernieuwende ideeën — al is het goed om deze nog eens nadrukkelijk onder de aandacht te brengen. PvdA-leider Diederik Samsom greep de aanbevelingen van Piketty dan ook aan om zelf te pleiten voor een verschuiving van de belastingdruk van arbeid naar vermogens en daarbij een progressief tarief te hanteren, waardoor de zeer grote vermogens het zwaarst worden belast (zie hierover ook de bijdrage van Alman Metten aan dit nummer van *S&D*).⁵

Hoewel de toekomstige trend van verder toenemende ongelijkheid en concentratie van rijkdom die Piketty voorziet, alle reden geeft om herverdeling via belastingen en sociale uitkeringen weer hoog op de agenda te zetten, is het zeer de vraag of Piketty's boek de vele tegenstanders van meer (inkomens)herverdeling — ook onder economen die Piketty's analyse bewonderen — zal weten te overtuigen. In termen van zijn formule $r > g$ betekent een progressieve vermogensbelasting dat r voor een deel wordt afgeroomd, zodat het verschil tussen r en g kleiner wordt en vermogens minder snel groeien. Dat remt de opbouw van vermogen.

Als we naar de keerzijde van vermogen — het productiekapitaal — kijken, is het echter de vraag of dat wenselijk is. Kapitaal is als productiefactor immers een belangrijke bron van welvaart. Hoe meer kapitaal we hebben (in de vorm van machines, computers, robots, transportmiddelen et cetera), hoe minder arbeidsinspanning we ons hoeven te getroosten om een gegeven welvaartspeil te realiseren.

Het probleem is dan ook niet de omvang van het vermogen (Piketty's vermogen-inkomensverhouding β), maar de zeer scheve verdeling daarvan over de bevolking. Voor sociaal-democraten zou de vraag dus vooral moeten zijn hoe een meer evenwichtige vermogensverdeling kan worden gerealiseerd, zonder de groei van het vermogen te remmen. Dat is, opmerkelijk genoeg, een vraag waar

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

sociaal-democraten zich sinds de discussie over de vermogensaanwasverdeling in de jaren zeventig niet meer over gebogen hebben. Ervan uitgaande dat directe onteigening ('socialisatie') van privaat vermogen geen optie is (omdat zij een inbreuk vormt op het particuliere eigendomsrecht), zou spreiding van vermogen vooral moeten worden nagestreefd door de opbouw van vermogen te bevorderen onder het grootste deel van de bevolking dat nu weinig of geen vermogen heeft. Dat zou op verschillende manieren kunnen.

In het verleden is dit vooral gebeurd door het eigenwoningbezit fiscaal te stimuleren. Paradoxalerwijze was dit echter vooral een

Niet de omvang van het vermogen is een probleem, maar de zeer scheve verdeling daarvan over de bevolking

stimulans om schulden te maken, waardoor een periode van dalende huizenprijzen juist in een forse toename van huishoudens met nettoschulden heeft geresulteerd, doordat hun huis 'onder water' staat. In dit licht bezien is het verstandig dat de overheid beperkingen heeft opgelegd aan de aftrekbaarheid van hypotheekrente, zodat eigenwoningbezit in de toekomst weer meer zal samengaan met vermogensopbouw.

Een tweede vorm van breed gespreide vermogensopbouw betreft pensioenvermogens. Hoewel je dit op grond van de discussies van de afgelopen jaren niet zou zeggen, onderscheidt Nederland zich hierin gunstig van de meeste andere landen. Per huishouden is er in Nederland een pensioenvermogen van circa € 125.000. Ook deze pensioenvermogens zijn echter sterk geconcentreerd bij de rijkste huis-

houdens (zie de bijdrage van Wiemer Salverda in dit nummer). Daarom zou voor de lagere en middeninkomensgroepen de fiscale stimulans voor het pensioensparen (doordat de premie kan worden afgetrokken van de inkomstenbelasting en het opgebouwde pensioenvermogen niet wordt belast) zeker moeten worden gehandhaafd, terwijl deze voor de topinkomens zou moeten worden beperkt.

Het ware wenselijk dat pensioenfondsen dan ook een actievare rol gaan spelen als vermogensverstrekkers door meer nadruk te leggen op een stabiel en duurzaam rendement op langere termijn dan op een zo hoog mogelijk kortetermijnrendement. Daarmee zouden pensioenfondsen enig tegenwicht kunnen bieden tegen het 'gehaaste kapitaal' van andere aandeelhouders dat ondernemingen onder druk zet om zich vooral op de korte termijn te richten.

Werknemersaandelenbezit

Een andere vorm van vermogensspreiding is meer omstreden. Doordat een groot deel van de vermogensopbouw plaatsvindt uit de winsten van ondernemingen (in de vorm van dividenduitkeringen en waardeverhoging van de aandelen), zouden vermogens ook meer gespreid kunnen worden door werknemers te laten delen in bedrijfswinsten. Deze winstdeling zou dan echter niet contant moeten worden uitgekeerd, maar in de vorm van aandelen.

Zelfs indien de verdeling van de toegevoegde waarde van de onderneming over arbeid (loon plus winstdeling) en kapitaal (aandeelhouders) gelijk zou blijven, zouden de werknemers zo geleidelijk een steeds groter deel van het kapitaalinkomen verwerven. Als werknemers medeaandeelhouder worden van hun eigen bedrijf, vervaagt geleidelijk de scheidslijn tussen werknemers en aandeelhouders. Cruciaal hierbij is wel dat de werknemers hun aandelen niet van de hand doen, maar een steeds groter aandelenkapitaal opbouwen. Dit lijkt het best te realiseren door de aandelen

Paul de Beer *Wat kunnen sociaal-democraten van Piketty leren?*

niet individueel uit te keren maar onder te brengen in een door de werknemers gezamenlijk beheerd fonds.

Over de voordelen, maar ook de risico's van werknemersaandelenbezit valt veel meer te zeggen dan in het bestek van dit artikel mogelijk is.⁶ In het licht van mijn kritiek op de analyse van Piketty is het echter goed te benadrukken dat werknemersaandelenbezit aan beide zijden van de vermogensverdeling positieve effecten zou sorteren. Via aandelenbezit kunnen werknemers immers ook invloed uitoefenen op het beleid van de onderneming. Zij kunnen hun stem laten horen in de aandeelhoudersvergadering, bijvoorbeeld als het gaat om de beloning van de bestuurders. Doordat er via deze vorm van winstdeling meer vermo-

gen in de onderneming blijft, wordt zij minder afhankelijk van externe kapitaalverschaffers, die vaak meer op de korte termijn zijn gericht.

Misschien wel de belangrijkste bijdrage die Thomas Piketty heeft geleverd aan het maatschappelijke debat is dat hij heeft laten zien dat de tijd van de grote verhalen niet voorbij is. Hij heeft afgerekend met de gemeenplaats dat de huidige wereld te complex is om nog in een samenhangende en overkoepelende maatschappijvisie te kunnen vangen. Natuurlijk biedt hij zo'n complete visie nog niet – hij beperkt zich immers tot een deel van de economie – maar zijn werk biedt wel de hoop en het vertrouwen dat het de moeite waard is om de zoektocht ernaar niet op te geven.

Noten

- 1 Susan Brooks Thistlethwaite, 'The Marx Brothers? Pope Francis and Thomas Piketty Both Want to Redistribute Wealth'. *Huffington Post*: www.huffingtonpost.com/rev-dr-susan-brooks-thistlethwaite/pope-francis-piketty_b_5306555.html.
- 2 Piketty gebruikt hier steeds de term 'kapitaal' in plaats van 'vermogen' (zie het kader over begripsverwarring op p. 32).
- 3 Voor de fijnproever: het gaat hier om de nettospaarquote na aftrek van de afschrijvingen.
- 4 Alvaredo, Facundo, Anthony B. Atkinson, Thomas Piketty, Emmanuel Saez (2013), 'The Top 1 Percent in International and Historical Perspective', *Journal of Economic Perspectives* 27(3), pp. 3-20.
- 5 In een interview in *de Volkskrant* van 1 mei 2014 en in het tv-programma *Nieuwsuur* van 14 mei 2014.
- 6 Zie hierover Paul de Beer (2004), 'Een linkse hervormingsagenda voor het kapitalisme', *S&D* 2004/10-11, pp. 10-26.

Help de middenklasse, belast de superrijken

De middenklasse kwam op in de twintigste eeuw toen na twee wereldoorlogen, de grote depressie, inflatie en een sterk progressieve belastingheffing de allerrijksten hun vermogen zagen dalen, en de 40% daaronder daarvan profiteerde. Nu dreigt de middenklasse weer te verdwijnen ten gunste van de allerrijksten.

ALMAN METTEN

Oud-lid Europees Parlement voor de PvdA (1984-1999) en van 1987-1994 coördinator Economie van de Socialistische Fractie

De wijze waarop ongelijkheid gemeten wordt, is nooit neutraal. Thomas Piketty – hoogleraar economie in Parijs en een van de oprichters van de World Top Incomes Database¹ – verantwoordt de keuzes die hij maakt in zijn spraakmakende werk *Le capital au XXIe siècle* daarom zeer uitvoerig. De Franse versie van zijn boek telt 970 pagina's, en de vrij raadpleegbare bijlagen op internet zijn onvoorstelbaar omvangrijk. Piketty was overigens de economisch adviseur van Segolène Royal bij haar presidentscampagne namens de Franse Parti Socialiste in 2007. Dat zal hem extra bewust gemaakt hebben van het risico dat hij met het brisante onderwerp van toegenomen ongelijkheid het verwijt kan krijgen partijpolitiek te bedrijven.

Le capital au XXIe siècle is om verschillende redenen baanbrekend. Ten eerste vanwege de historische invalshoek die Piketty kiest: samen met zijn collega's is hij al vijftien jaar bezig met het verzamelen van gegevens over de inkomens- en vermogensverdeling in inmiddels

twintig landen. Economie is volgens Piketty een sociale wetenschap, geen exacte. Hij zet zich af tegen de 'infantiele passie voor wetkunde' en de puur theoretische en vaak erg ideologische speculatie van veel economen ten koste van historisch onderzoek en toetsing tot andere sociale wetenschappen. De economische wetenschap heeft wezenlijke vragen als ongelijkheid van inkomen en vermogen decennialang laten liggen, deels door ideologische vooringenomenheid, oordeelt hij. Nobelprijswinnaar Simon Kuznets heeft, zo stelt Piketty, de economengemeenschap in slaap gesust met zijn curve die voorspelde dat de ongelijkheid van inkomen vanzelf zou verdwijnen met de ontwikkeling van de economie. Piketty toont aan dat die curve niet klopt.

Vernieuwend aan de aanpak van Piketty is dat hij zich baseert op belastinggegevens, en niet op enquêtes. Hierdoor zijn historische analyses mogelijk die voor sommige landen teruggaan tot eind achttiende eeuw. Het gebruik van belastinggegevens voor de bestude-

ring van de concentratie van inkomen en vermogen bij de top 10% en de top 1% is bovendien cruciaal, omdat in enquêtes deze categorieën altijd ondervertegenwoordigd zijn.² Maar ook belastinggegevens leiden nog tot een *onderschatting* van de mate van concentratie van inkomen en vermogen.³

Piketty panic

Piketty laat zijn lezers door zijn bril naar de maatschappij kijken. Zijn naar eigen zeggen pragmatische, niet ideologisch bedoelde indeling is als volgt: een bezitloze lagere klasse van 50%, een bezittende middenklasse van de volgende 40%, een welgestelde klasse van de volgende 9%, en een dominante, hoogste klasse van 1%.⁴ Hij introduceert de door hem onderzochte vermogensverhoudingen betrekkelijk losjes, maar ondersteunt deze vervolgens met indrukwekkend cijfermateriaal.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog was de rijkdom in Europa extreem geconcentreerd. De top 10% bezat in landen als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Zweden 90% van de nationale rijkdom, de top 1% tussen de 60% en 70%. Een bezittende middenklasse bestond er niet, er was nauwelijks verschil in bezit tussen de middenklasse en de lagere klasse.

De huidige bezittende middenklasse, met eigen huizen en met circa 33% van het nationale vermogen (in Nederland circa 25%) is volgens Piketty een uitvinding van de twintigste eeuw. De daling in vermogen van de rijkste 10% in de twintigste eeuw is geheel ten goede gekomen aan de 40% daaronder.

De extreme ongelijkheid in vermogen in Europa aan het begin van de twintigste eeuw werd drastisch gereduceerd door de twee wereldoorlogen, de depressie, inflatie en door een sterk progressieve belastingheffing. Maar vanaf de jaren tachtig is door deregulering (de Reagan/Thatcher-revolutie) en een drastische verlaging van de topbelastingtarieven de ongelijkheid, vooral in de Verenigde Staten, weer sterk toegenomen.

Vermogen is altijd veel ongelijker verdeeld geweest dan inkomen. De 10% hoogste *inkomens* ontvangen nu 25-30% van het totale arbeidsinkomen, dat is ongeveer evenveel als de onderste helft van de bevolking (de overige 40-50% gaat naar de middenklasse). De 10% hoogste *vermogens* bezitten altijd meer dan 50% van het totale vermogen, soms (begin vorige eeuw) zelfs meer dan 90%; de armste helft bezit niets, de tussenliggende 40% de rest.

In Nederland zijn de 10% hoogste inkomens goed voor 30,9% van het bruto inkomen.⁵ De top 10% bezit ruim driekwart van het totale vermogen.⁶ De 1,2% miljonairs bezitten 40% (exclusief woningbezit).⁷ En de drie rijkste Nederlanders bezitten meer dan onze armste 50%.⁸ De vermogensongelijkheid in Nederland *overtreft* daarmee zelfs de extreme situatie in de VS.

Door naar de top 1% en top 10% te kijken, lijkt ons zelfbeeld dat we in een egalitaire maatschappij leven, ineens meer mythe dan werkelijkheid. In de VS is al een ware *Piketty panic* uitgebroken.⁹ Deze 'terugkeer van het kapitaal' is volgens Piketty een gevolg van privatiseringen, herstel van vastgoed en beursaandelen en een afname van de economische groei. De groei neemt af doordat de bevolkingsgroei en productiviteitsstijging beide afnemen.¹⁰ Privébezit neemt toe in verhouding tot nationaal inkomen als de spaargraad van een economie hoger is dan de groei.¹¹ En bij een langetermijngroei van de economie die niet hoger dan 1,5% zal zijn in de meest ontwikkelde landen,¹² zal de spaargraad inderdaad veel hoger zijn. Piketty zegt daar weinig over, maar gezien de reeds bereikte concentratie van kapitaal, en het historisch stabiele langetermijnrendement op kapitaal van 4% tot 5%, is dat zeer waarschijnlijk – voor de top van de vermogensbezitters is het onmogelijk om het hele rendement op hun kapitaal te consumeren.

Kapitaalinkomen zal zo verder toenemen ten opzichte van arbeidsinkomen.¹³ Als een land veel spaart en langzaam groeit accumuleert het op den duur een enorme hoeveelheid vermogen, en groeit zo het belang van bezit

Alman Metten *Help de middenklasse, belast de superrijken*

uit het verleden. Deze ontwikkelingen acht Piketty echter geenszins onvermijdelijk. Met radicale belastingmaatregelen kan, als de politieke wil daarvoor bestaat, deze ontwikkeling gekeerd worden.

Hij laat ook zien dat het rendement op kapitaal oploopt met de omvang ervan. Grote vermogens leveren significant hogere opbrengsten op dan kleinere. Dat is natuurlijk heel relevant voor Nederland, dat niet het werkelijke rendement op vermogen belast, maar een fictief rendement van 4%.

Het rendement op vermogen neemt toe met de omvang van het vermogen

In Nederland haalde pensioenfonds ABP over twintig jaar een nettorendement van 7,2%.¹⁴ Pensioenfonds Zorg en Welzijn, het tweede in grootte, haalde over de 45 jaar van zijn bestaan een gemiddeld rendement van 8,2%.¹⁵ Ook grote particuliere vermogens zullen dus hoge rendementen behalen. Het gros van de Nederlanders heeft echter alleen bank- en spaarrekeningen, en haalt over twaalf jaar slechts een reëel rendement tussen -1,6% en +0,5%.¹⁶ Onze vlakke rendementsheffing van 4% op alle vermogens, waarbij geen onderscheid wordt gemaakt naar de omvang ervan, vergroot de ongelijkheid van vermogen. De zwakste schouders dragen de zwaarste lasten.

Wat te doen met overheidsschuld?

Ook de manier waarop we omgaan met onze overheidsschuld raakt aan de vraag naar de verdeling van de rijkdom, stelt Piketty. In Europa is de omvang van vermogen zesmaal zo hoog als het nationale inkomen, is dit geheel in handen van particulieren (overheidsschuld

en overheidsbezit zijn in evenwicht) en is het nettovermogen ten opzichte van de landen buiten Europa ook in evenwicht. Europese huishoudens (maar vooral de top 10%) bezitten dus alles in Europa, inclusief de overheids-schuld. (Dit is natuurlijk wel erg macro gere-deneerd.)

Voor het omlaag brengen van de overheids-schuld noemt Piketty drie mogelijke oplossin-gen: inflatie, bezuinigen of vermogensbelas-ting. Inflatie was de oplossing van de twintigste eeuw, het meest toegepast door Duitsland ove-rigens, maar nu zo goed als uitgebannen. De slechtste oplossing, in termen van rechtvaar-digheid en effectiviteit, is bezuinigen.¹⁷ De meest bevredigende oplossing zou een eenma-lige heffing op vermogen zijn, van bijvoorbeeld 15%. Daarmee zou onmiddellijk alle overheids-schuld kunnen worden afgelost.¹⁸

In deze zienswijze staat Piketty niet alleen. De Bundesbank heeft, in navolging van onder meer het IMF, onlangs deze oplossing geop-perd voor landen die anders een beroep op Europese solidariteit zouden moeten doen.¹⁹ Een maatregel als deze zou in bijvoorbeeld Griekenland een groot deel van de door bezui-nigen en krimp veroorzaakte sociale ra-vage hebben kunnen voorkomen. Nu zijn de grote vermogens er ontzien. En het Duitse onderzoeksinstituut DIW heeft zo'n oplossing in 2012 voor Duitsland voorgesteld: bij een vrijstelling van € 250.000 per persoon zou er nog steeds een grondslag bestaan voor belas-tingheffing van 92% van het bbp. Met een ver-mogensheffing van 10% zou door de rijkste 8% van de Duitsers 9% van het bbp gemobiliseerd kunnen worden.²⁰

De VS als (afschrikwekkend) voorbeeld

In één generatie is de inkomens- en vermogens-ongelijkheid in de Verenigde Staten zozeer toe-genomen dat het de vraag is of deze ontwikke-ling nog gekeerd kan worden. De top 10% van de salarissen in de VS maakt nu 45-50% van het nationale inkomen uit en de top 1% 20-25%. In de

Alman Metten *Help de middenklasse, belast de superrijken*

jaren zeventig was het salarisaandeel van de top 10% nog 30-35% van het nationale inkomen. Er heeft dus in veertig jaar tijd een sociale overdracht van 15% van het nationale inkomen van de armste 90% naar de rijkste 10% plaatsgevonden. Van 1970 tot 2007 heeft de top 10% zich driekwart van de Amerikaanse groei toegeëigend, waarvan de top 1% alleen al 60%.

De ceo's van de 24 AEX-bedrijven verdienen vorig jaar € 81,8 mln, 12% meer dan in 2012

Vermogens zijn in de VS nog ongelijker verdeeld. De top 10% huishoudens bezit 72% van de nationale rijkdom, de top 1% alleen al bezit 25%. Deze toenemende ongelijkheid heeft consequenties voor de groei van de Amerikaanse economie, nu de lagere en middenklasse niet langer hun stagnerende inkomens met leningen kunnen aanvullen. Van de topinkomens, waarvan de hoogte elke economische rationaliteit ontbeert, wordt minder geconsumeerd dan van lagere en middeninkomens. Daarnaast blijkt ook de verdeling van de consumptie in de VS door deze inkomensongelijkheid steeds schever komen te liggen.²¹

De meest verdienende 5% was in 2012 verantwoordelijk voor 38% van de binnenlandse consumptie. Sinds 2009 waren de voor inflatie gecorrigeerde uitgaven van deze top 5% met 17% gestegen, tegen 1% voor de onderste 95%; 90% van de totale toename in consumptie kwam in deze periode voor rekening van de top 20% verdieners. Zou de situatie in Nederland veel anders zijn, met de reële loondalingen van de afgelopen jaren, met 1,3 miljoen huizen 'onder water', en tegelijkertijd met een aandelen-*boom* waar vooral de topbezitters vrijwel belastingvrij van profiteren?²²

Piketty wijst erop — in een andere publicatie dan *Le capital au XXIe siècle* — dat mensen met topinkomens en topvermogens meer middelen hebben om zowel sociale opvattingen (door denktanks en media) als beleid (door lobbyen) te beïnvloeden. Daarmee is een 'omgekeerde causaliteit' gecreëerd tussen inkomensongelijkheid, percepties en beleid.²³ Geld is macht, en de VS moeten zich zorgen gaan maken over hun 1%-democratie.²⁴ Daarom is de stelling in Piketty's boek dat herverdeling via belastingen mogelijk moet zijn omdat stemmen gelijker verdeeld zijn dan inkomen en vermogen, niet vanzelf waar. Dat neemt niet weg dat armen en rijken zich moeten afvragen waar de dynamiek van de ongeloflijke concentratie van inkomen en vermogen ophoudt als de politiek er niets aan doet of deze zelfs nog bevordert.²⁵

Toptarieven

Het belangrijkste instrument waarmee het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, die veel minder dan continentaal Europa onder de wereldoorlogen geleden hadden, ongelijkheid van inkomen en bezit bestreden was extreme ('confisquerende') tarieven: rond de 80% op topinkomens, met uitschieters tot 98%.

De functie daarvan was niet alleen belasting innen, maar ook afschrikken: extreem inkomen en bezit moesten ermee worden teruggedrongen. Zo was in de VS tussen 1932 en 1980 het toptarief in de inkomstenbelasting gemiddeld 81%. Het toptarief in de successiebelasting was er tussen de jaren dertig en de jaren tachtig 70% à 80%. In het Verenigd Koninkrijk lagen de toptarieven nog hoger.

De verlaging van het toptarief van de inkomstenbelasting sinds de jaren zeventig is nauw verbonden met de toename van het aandeel van de top 1% in het nationale inkomen.²⁶ De correlatie is zelfs bijna perfect: landen die hun toptarief sterker hebben verlaagd zijn ook de landen waar de hoogste inkomens het sterkst zijn toegenomen. Daarentegen bestaat

Alman Metten *Help de middenklasse, belast de superrijken*

er geen statistisch relevante relatie tussen de verlaging van het toptarief en de groei van de productiviteit in verschillende landen vanaf de jaren zeventig. De groei van het bbp per inwoner sinds de jaren zeventig en tachtig is bijna exact hetzelfde in alle rijken landen. De productiviteit wordt dus niet gestimuleerd door de verlaging van het toptarief en de toename van de topinkomens.

Het ligt voor de hand de ongelijkheid van inkomen te verminderen door de toptarieven – voor de echte topinkomens! – drastisch te verhogen. Andere (wettelijke) maatregelen om extreme topbeloningen te beperken hebben tot nu toe niet gewerkt. Piketty pleit voor de Verenigde Staten voor een herinvoering van een toptarief van 80% voor inkomens boven een half miljoen (of miljoen) dollar. Een toptarief van 82% zou zelfs optimaal zijn voor ontwikkelde landen, volgens zijn berekeningen in een eerdere publicatie.²⁷ Zo'n confisquerend tarief is volgens Piketty de enige manier om dit type excessieve beloningen te beperken, omdat ze hiermee zinloos gemaakt worden.

De extreme en toenemende ongelijkheid van vermogen vraagt om een progressieve vermogensbelasting, bij voorkeur mondiaal, maar regionaal zou ook al nuttig zijn. Piketty zou willen beginnen met een symbolisch tarief, als een soort registratiebelasting. Maar om een tendentiële toename van de hoogste vermogens in het totale vermogen te voorkomen, moet op de hoogste vermogens een tarief van meer dan 5% worden geheven. Om de ongelijkheid te verminderen acht Piketty een tarief van meer dan 10% op miljardairs voorstelbaar.

De extreme vermogensongelijkheid in Europa aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog was grotendeels een gevolg van overgeerfde vermogens, die nauwelijks belast werden. Met de voorziene toename van vermogen in verhouding tot het nationaal inkomen neemt in Europa het belang van sparen en erven in de totstandkoming van vermogen weer toe.

Hoewel in een land als Frankrijk het belang van erfenissen afnam van 25% van het natio-

naal inkomen net voor de Eerste Wereldoorlog tot 4-5% in 1950, is het nu alweer toegenomen tot 15%. Ter indicatie: een zesde van iedere generatie ontvangt als erfenis wat meer dan de helft van de bevolking in z'n hele werkzame leven uit arbeid verdient (en dat is tevens dat deel van de bevolking dat zelf praktisch geen enkele erfenis ontvangt).

Stratosferische inkomens niet beperkt tot de VS

Leon Black van investeringsfonds Apollo Group verdiende vorig jaar \$ 546,3 mln; acht ander topmanagers van Amerikaanse investeringsfondsen incasseerden samen \$ 2 mrd.²⁸ De top tien hedgefondsmanagers verdiende samen \$ 15,7 mrd.²⁹ De ceo's van de top honderd beursgenoteerde bedrijven verdienen ieder gemiddeld € 10 mln.

Nederland loopt achter bij de VS, maar ook wij kennen uit de hand gelopen topinkomens. In Nederland verdienen de ceo's van 24 AEX-bedrijven vorig jaar € 81,8 mln, 12% meer dan in 2012.³⁰ Een van die ceo's, toenmalig Ziggo-topman Dijkhuizen, staat te boek voor € 0,9 mln, maar hij blijkt daarnaast ook aandelen ter waarde van € 11,85 mln te hebben ontvangen. De nieuwe Ziggo-topman, pas enkele maanden in functie en alweer vertrekkend, mag voor een paar maanden werk € 3,2 mln mee naar huis nemen. Twee andere Ziggo-bestuurders hebben samen nog € 26,4 mln aan aandelen gekregen.³¹

Verontrustend is dat deze exorbitante inkomens nauwelijks nog protest ontlokken. Het Ziggo-voorbeeld is in meerdere opzichten schokkend. De door het bestuur goedgekeurde overnamepoging door Liberty Global levert het bestuur heel veel geld op, maar moet Ziggo zelf voor een deel financieren door een lening van € 1,5 mrd af te sluiten.³² Deze moet terugverdiend worden door een flink aantal werknemers te ontslaan en door het moederbedrijf belastingaftrekmogelijkheden voor de rentekosten te geven (de belastingbetaler betaalt dus mee).

Dit voorbeeld illustreert dat het fiscaal ontmoedigen van topinkomens boven bijvoorbeeld een half miljoen euro, niet alleen vanuit het oogpunt van het vermijden van extreme ongelijkheid gewenst is. Bestuurders zorgen, bij gebrek aan tegenwicht, in de eerste plaats goed voor zichzelf, door onder andere de koersen van aandelen op te drijven waarvan ze er zelf veel bezitten, en de werknemers en de belastingbetaler betalen de rekening.

Weinig draagkracht in Nederlands belastingstelsel

Een progressieve belastingheffing is het meest vreedzame middel om de toenemende ongelijkheid aan te vatten. Piketty pleit voor speciale tarieven voor de topinkomens, topvermogens en toperfenissen. Dit raakt de top 10% inkomens en vermogens, die goed zijn voor een disproportioneel groot deel van inkomen en bezit.

Nivelleren — om maar even terug te keren tot de Nederlandse discussie — is overigens iets heel anders dan een progressieve belastingheffing. Nivelleren suggereert gelijkmaken; iedereen met het hoofd boven het maaiveld een kopje kleiner maken. Wie de absurde verschillen in inkomen en bezit beziet, begrijpt dat met het gebruik van deze term elke discussie over het reduceren van ongelijkheid in het belachelijke wordt getrokken. Niet gebruiken dus. Het gaat om lasten verdelen naar *draagkracht*. En daar mankeert, ook in het Nederlandse belastingstelsel, veel aan.

Er zijn in het Nederlandse stelsel maar twee belastingbronnen waarin het *draagkrachtbeginsel* een rol speelt: de inkomstenbelasting (16,8% van de totale overheidsinkomsten) en de vennootschapsbelasting (5,2% daarvan). Alle andere belastingbronnen kennen alleen *proportionele* tarieven, waarbij bijstandsmoeder en miljardair dus hetzelfde percentage betalen. Als er al onderscheid is, zoals bij de schenk- en erfbelasting, dan is het niet naar draagkracht.

Maar zelfs in de inkomstenbelasting speelt het draagkrachtbeginsel een beperkte rol: vanaf een inkomen van € 56.532 houdt de progressie op. Dat was wellicht nog te verdedigen in tijden dat er nauwelijks inkomens boven een ton waren, maar bij groeiende aantallen inkomens boven € 150.000 en zelfs boven de half miljoen en miljoen, is dat echt niet meer redelijk.³³

Nog droeviger is het gesteld met de belasting op niet-ondernemingsvermogens, waarvoor een proportioneel tarief geldt van 1,2%. Zoals gezegd neemt het rendement op vermogen toe met de omvang van het vermogen. Aan de onderkant van de vermogenspiramide houdt het rendement de inflatie niet eens bij (en moet er belasting betaald worden over een niet-behaald fictief rendement), terwijl er aan de bovenkant ook na belastingheffing nog een mooi rendement overblijft.

Sportwagens, jachten en schilderijen van miljoenen euro's blijven allemaal onbelast

Helemaal onvoorstelbaar is het dat de *vermogensaanwas*, zoals de koerswinst op beleggingen, die in de top van de vermogenspiramide geconcentreerd is en soms honderden miljoenen euro's omvat, in box 3 in het geheel niet zelfstandig belast wordt.³⁴ Ook het niet-belasten van roerende goederen, bijvoorbeeld boven een ton, is een cadeautje voor de topvermogens: sportwagens, jachten en schilderijen van miljoenen, ze worden allemaal niet belast.³⁵ Voor de topvermogens in Nederland lijkt de situatie van de negentiende eeuw weergekeerd: brutovermogen en nettovermogen (na belastingen) verschillen steeds minder.

De overige belastingen in Nederland werken proportioneel of zelfs regressief. De vennootschapsbelasting is de enige andere belasting met een draagkrachtelement.³⁶ De feitelijke belastingdruk van de grote ondernemingen die geacht worden het hogere tarief te betalen, is volgens de laatst bekende gegevens echter lager dan die van kleine ondernemingen.³⁷ Deze belasting is in praktijk dus regressief.³⁸

De premieheffing voor de volksverzekeringen en de werknemersverzekeringen worden tegen een proportioneel tarief geheven, maar slechts tot de premiegrens.³⁹ Wie boven de premiegrens verdient, draagt verder niets meer bij. Daarmee zijn ook de premieheffingen dus regressief: lagere inkomens dragen meer bij dan hogere. (Dit zou overigens eenvoudig opgelost kunnen worden door het fiscaliseren van de premies; de premies worden dan uit de belastingen betaald en ieder draagt bij naar draagkracht. Daarmee kan het tarief van de eerste schijf omlaag.) De btw ten slotte maakt geen onderscheid naar draagkracht.⁴⁰

Het Nederlandse belastingstelsel is dus *alleen aan de onderkant van de inkomstenbelasting* volgens het draagkrachtprincipe ingericht, en voor het overige vijftesde deel proportioneel of zelfs regressief. Dat moet voor sociaal-democraten een schokkende conclusie zijn. Sterk geconcentreerd vermogen en de opbrengsten daaruit worden nauwelijks belast, en arbeid wordt disproportioneel zwaar belast.

Aanbevelingen Piketty

De aanbevelingen van Piketty lijken radicaal, maar zijn tegen deze achtergrond beslist te rechtvaardigen:

- ▶ De invoering van progressie in de vermogensbelasting, bijvoorbeeld nieuwe, in kleine stapjes oplopende tarieven voor vermogens hoger dan € 1 mln, € 10 mln, € 100 mln en € 1 mrd.

- ▶ De introductie van progressie in de (schenk- en) successiebelasting. Bijvoorbeeld nieuwe, oplopende tarieven voor vermogens boven € 1 mln, € 10 mln en € 100 mln.
- ▶ De introductie van een 'afschrikwekkend' tarief in de inkomstenbelasting van 80% voor inkomens boven de € 1 mln, en een tussenliggend tarief voor inkomens boven de half miljoen (en maak het tijdelijke tarief voor inkomens boven de € 150.000 permanent, zou ik eraan toe willen voegen).

Piketty schat dat met een progressieve belasting op vermogen 4% van het nationaal inkomen te innen valt. Dat is net zoveel als Groot-Brittannië hier nu mee ophaalt, tweemaal het huidige Europese gemiddelde, en viermaal wat deze belasting nu in Nederland opbrengt. Met deze meeropbrengst van ongeveer € 18 mrd zou het grootste deel van de bezuinigingen op de sociale zekerheid overbodig zijn geweest.

Met een nieuw, hoger belastingtarief op inkomens boven bijvoorbeeld de Balkenendennorm, en boven € 0,5 mrd, € 1 mrd en € 10 mrd, kan de belasting op de overige inkomens worden verlaagd, met een stimulerend effect op de werkgelegenheid en de Nederlandse economie.

Beweren dat zulke maatregelen slecht zijn voor de economie kan echt niet meer. Zelfs het IMF verkondigt tegenwoordig dat ongelijkheid slecht is voor de economie, en dat herverdeling goed is.⁴¹ Ook het angstbeeld van belastingvlucht heeft inmiddels veel van zijn glans verloren. De nieuwe trend is terugkeer van vluchtkapitaal naar Nederland, met dank aan de VS en de EU, door de opheffing van het bankgeheim in onder meer Luxemburg en Zwitserland.⁴² Bovendien: alle spookbeelden die indertijd tegen een progressiever belastingstelsel werden opgeroepen in de VS (met toptarieven rond de 90% tot aan de jaren zestig) bleken niet uit te komen.⁴³

Het is natuurlijk absurd dat de belastingdruk nu het hoogste is voor de middenklasse, en niet voor de top 10% inkomens en vermo-

gens. Het introduceren van progressie in de belastingen voor topinkomens en -vermogens is dan ook bij uitstek in het belang van de middenklasse, omdat het ook een verlichting van hun belastingdruk mogelijk maakt.

Het evenwicht in belastingdruk tussen inkomsten uit arbeid en vermogen moet weer hersteld worden, waarbij vermogensaanwas niet langer aan belastingheffing mag ontsnappen. Veel van de vermogenswinsten van de laatste vijf jaar zijn te danken aan de liquiditeitsinjecties van de centrale banken.⁴⁴ De topvermogens, met vooral aandelenbezit, hebben daar disproportioneel van geprofiteerd, de overgrote meerderheid van de mensen – zij die voornamelijk bank- en spaartegoeden hadden – heeft alleen maar nadeel ondervonden van de hierdoor veroorzaakte lage rentes.

Bij de bankenreddingen werden de kapitaalverstrekkers door de overheden, ook de Nederlandse, volledig gecompenseerd. De kosten daarvan, die onder andere moeten worden opgebracht door pijnlijke bezuinigingen op de sociale zekerheid, zijn door alle belastingbetalers gedragen. Ook dat heeft, net als de monetaire verruiming, een herverdeling veroorzaakt van arm naar rijk.

Voor de overheden is het hoog tijd deze ongewenste (bij)effecten te corrigeren. Wat mij betreft mag in Nederland de *Piketty panic* toeslaan. Als Piketty met zijn imposante boek een doorbraak in meer egalitaire richting kan helpen forceren, dan zal het inderdaad, zoals sommige lyrische reacties al beweren, een van de belangrijkste boeken van deze eeuw zijn.

Noten

- 1 <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu>; een fantastische interactieve tool om deze database te gebruiken is Carnegie Mellon University's Create Lab 'Explorable Inequality': <http://explorables.cmucreatelab.org/explorables/world-top-incomes-database/>. Deze overzichten van de ontwikkeling van topinkomens in een groot aantal landen zijn geconcentreerd op de top 10% en de top 1% van de inkomens. Traditionele maatstaven, zoals de vergelijking van het bovenste kwartiel met het onderste kwartiel van de inkomensverdeling, of zelfs de zogenaamde Gini-coëfficiënt, versluieren namelijk de enorme concentratie in de echte top.
- 2 In Nederland werkt het Miljonairsonderzoek (*Miljonairs in cijfers: update en uitbreiding. Onderzoek naar miljonairshuishoudens 2006-2011*, CBS, juni 2013) ook met belastinggegevens, omdat enquêtes voor deze groep te onbetrouwbaar zijn. Dit zeer relevante onderzoek is trouwens verplichte kost voor de komende belastingherziening.
- 3 Piketty wijst erop dat de betalingsbalans op wereldniveau negatief is. Het verschil tussen de geregistreerde import en export is waarschijnlijk te wijten aan de niet-geregistreerde geldstroom naar fiscale paradisijsen. Dat gaat om 10% van het wereldproduct.
- 4 Voor Nederland zou dat beteken een woningbezittende middenklasse van 46% (onder de top 10%). Met een derde van de huizen onder water zou die 'bezittende' middenklasse momenteel nog geen 30% omvatten.
- 5 Salverda, *Bijdrage aan de World Top Incomes Database*, oktober 2013, tabel 1.
- 6 *Miljonairsonderzoek* CBS, p. 12.
- 7 *Miljonairsonderzoek* CBS, p. 12. De 1,2% miljonairs bezit gemiddeld ruim 53 maal meer dan de 98,8% overige Nederlanders. Hun bezit bestaat voor bijna 60% uit aandelen en obligaties, tegen 13% uit bank- en spaartegoeden. Bij niet-miljonairs is de verhouding omgekeerd: ruim de helft bank- spaartegoeden, en bijna 17% aandelen en obligaties.
- 8 NRC, 31 januari 2014, Maarten Schinkel, 'Bestaat er zoiets als optimale ongelijkheid?'
- 9 Paul Krugman in de *NYT*, 24 april 2012. Hij gebruikt deze termen overigens voor de meritocratiemythe, die Piketty doorprikt.
- 10 De bevolkingsgroei loopt terug naar vrijwel nul in de tweede helft van de eenentwintigste eeuw, net als het geval was voor de industriële revolutie. En de productiviteitsstijgingen van na de Tweede Wereldoorlog hadden in eerste instantie te maken met de inhaalgroei in Europa en vervolgens in Japan, en in

- tweede instantie met de inhaalgroei in China en de rest van Oost-Azië. Piketty concludeert dat in het verleden de productiviteitsgroei meestal 1-1,5% per jaar was, behalve in landen die een inhaalslag maakten. Er is geen enkel voorbeeld van een land in de mondiale technologische voorhoede waarvan de groei per inwoner duurzaam hoger is dan 1,5%.
- 11 Elders koppelt Piketty deze toename van kapitaal in verhouding tot nationaal inkomen aan het (netto)rendement op vermogen.
 - 12 DNB-president Knot maakt eenzelfde inschatting (FD, 14 maart 2014).
 - 13 Sinds 1975 is het al 10% toegenomen, ten koste van arbeidsinkomen. Dat geldt ook voor Nederland.
 - 14 *Jaarverslag ABP* 2012, p. 57.
 - 15 Interview met PZFW-directeur Peter Borgdorff in FD, 15 mei 2014, pensioenbijlage, p. 9.
 - 16 Eindrapport commissie-Van Dijkhuizen (Commissie inkomstenbelasting en toeslagen), juni 2013, p. 64, tabel 4.2.1.
 - 17 Vermogensbelasting drukt op de hoogste vermogens, bezuinigingen ontzien deze hoogste vermogens vaak.
 - 18 Berekening: 15% van zesmaal het nationale inkomen is 90% van het nationale inkomen, dat is meer dan de gemiddelde overheidsschuld in Europa.
 - 19 Zie *Monatsbericht* Deutsche Bundesbank, januari 2014, p. 52; Internationaal Monetair Fonds, *Fiscal Monitor: Taxing Times*, oktober 2013, p. 49.
 - 20 *DIW Wochenbericht*, nummer 28, 2012, p. 3.
 - 21 Onderzoek van Fazzari en Cynamon, aangehaald in de *New York Times*: 'The Middle Class is Steadily Eroding. Just Ask the Business World', *NYT*, 2 februari 2014.
 - 22 Aandelenbezit is sterk geconcentreerd bij de 1,2% miljonairs. Slechts 15,7% van de huishoudens heeft naast bank- en spaartegoeden nog ander niet-heffingsvrij vermogen, waaronder aandelen (berekend uit Van Dijkhuizen, pp. 58-59).
 - 23 'Why the 1% should pay tax at 80%', *The Guardian*, 24 oktober 2013, met Emmanuel Saez. Hij constateert dat de 1% niet alleen gewonnen heeft van de Occupy Wall Street-beweging, maar ook van de 99% overige Amerikanen. Van de Amerikaanse groei is sinds 2009 81% naar de top 1% gegaan en 18% naar de volgende 9%, terwijl de resterende 90% hun inkomen zag dalen ('US inequality will define the Obama era', Edward Luce, *FT*, 31 maart 2014).
 - 24 'America's democracy is fit for the 1%', Edward Luce, *FT*, 30 maart 2014. Dezelfde schrijver spreekt elders van het gevaarlijk aansnoeren van de oligarchische greep op de democratie in de VS ('Hedge fund titans are testing the quality of US democracy', *FT*, 11 mei 2014).
 - 25 In Nederland hebben belastingherzieningen eraan bijgedragen dat sinds 1995 de belastingdruk op arbeid en consumptie is toegenomen, en die op vermogen drastisch is afgenomen – alle drie tegen de Europese trend in (*European Economy* 5/2011, 'Tax reforms in EU Member States', p. 134, tabel A1.3). Goed voor MNO's en hoogvermogenden, slecht voor de werkgelegenheid. Daar moet toch wat aan te doen zijn.
 - 26 Financiële deregulering en privatiseringen hebben er zeker ook een rol bij gespeeld.
 - 27 Piketty, T., E. Saez, S. Stantcheva, 'Optimal taxation of top labor incomes: a tale of three elasticities', tabel 5, in: *American Economic Journal: Economic Policy*, 2013.
 - 28 'Finance: return of the buyout kings', Anne-Sylvaine Chassany, *FT*, 7 maart 2014 en berekend uit NRC, 15 maart 2014.
 - 29 *The Rich List*, www.institutionalinvestorsalpha.com/Article/3337321/The-Rich-List-The-Highest-Earning-Hedge-Fund-Managers-of-the-Past-Year.html
 - 30 'Langtermijndoelen spelen steeds grotere rol bij topbeloningen', *FD*, 22 maart 2014.
 - 31 'Ziggo-topman is een illusie armer, maar € 3,2 mln rijker', *FD*, 28 januari 2014. In welk jaar deze bestuurders hun aandelenpakketten hebben gekregen vermeldt het artikel niet. De belastingdruk op deze excessieve salarissen is ook niet bekend. Worden de aandelen bijvoorbeeld belast naar de waarde bij uitkering, dus volledig tegen 52%, of naar de waarde bij toekenning, dus deels onbelast als vermogenswinst?
 - 32 Overigens nog niet goedgekeurd door de Europese Commissie, maar dat doet aan het voorbeeld niets af.
 - 33 Ruim 44.000 belastingplichtigen, met een gezamenlijk belastbaar inkomen van ruim € 10,5 mrd, gemiddeld bijna € 240.000. (Berekend uit) 'Rechter laat crisisheffing intact', *Het Financieele Dagblad*, 8 mei 2014.
 - 34 In box 1, bij IB-ondernemers – vooral zzp'ers – wordt het wel belast, als inkomen. In box 2, bij aanmerkelijk belanghouders, meestal ook ondernemers, wordt het pas belast bij verkoop van de aandelen, hetgeen langdurig uitgesteld en zelfs vermeden kan worden – zie Van Dijkhuizen, p. 25. Bij vererving is de eerste miljoen euro vrijgesteld, en wordt over de rest 3,4% belasting betaald.

Alman Metten *Help de middenklasse, belast de superrijken*

- 35 Van de miljonairs bezit bijna de helft roerende goederen, van de niet-miljonairs slechts 4% — zie *Miljonairsonderzoek*, p. 10, staat 2.
- 36 Onder een winst van € 200.000 wordt een 5% lager tarief geheven dan erboven.
- 37 *CBS Webmagazine*, 17 maart 2008, 'Druk vennootschapsbelasting neemt sterk af'; *Het Financieele Dagblad* schat de effectieve belastingdruk van MNO's multinationals op 5% ('Schimmig debat over belastingplicht multinational', *Het Financieele Dagblad*, 13 september 2013).
- 38 Daarnaast neemt de opbrengst van deze belasting drastisch af (van 16% van de belastinginkomsten in 2006 tot 5,2% in 2014), terwijl het winstaandeel in het nationaal inkomen flink is toegenomen. Terwijl het loonaandeel krimpt, moet hieruit dus zelfs een groter deel van de belastinginkomsten opgebracht worden.
- 39 € 33.363 voor de volksverzekeringen, € 51.414 voor de werknemersverzekeringen.
- 40 Hoewel het lage tarief wel bedoeld is om de lagere inkomens te ontzien, profiteren juist hogere inkomens disproportioneel van sommige diensten in het lage tarief. Deze zouden naar het hogere tarief overgebracht moeten worden.
- 41 *Redistribution, Inequality, and Growth*, IMF Research Department, februari 2014.
- 42 Sinds 2010 hebben zich 3500 inkeerders bij de Belastingdienst gemeld, met € 1,5 miljard aan gezamenlijk vermogen ('Luxemburg heft bankgeheim op; ook Nederlandse fiscus profiteert', *NRC*, 21 maart 2014). Sinds september 2013 hebben zesduizend Nederlanders ongeveer € 3 mrd aan illegaal vermogen gemeld bij de Belastingdienst ('Zesduizend zwartsparenders melden € 3 mrd bij de belastingdienst', *FD*, 16 mei 2014). Zie ook 'Switzerland pledges to lift veil on tax secrecy', Vanessa Houlder, *FT*, 6 mei 2014, waarin goed wordt uitgelegd hoe het net zich sluit rond belastingvluchtelingen.
- 43 'How income taxation built the middle class', John Bunker and Sam Pizzigati, *FT*, 2 oktober 2013.
- 44 Het gemiddelde beursrendement van de MSCI World Index was 12,6% per jaar en van de S&P 500 Index 15%, in een stagnerende economie (*FD*, 3 december 2013); 40% daarvan is volgens de Bank of England aan de top 5% ten goede gekomen (*FT*, 12 september 2013).

De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland

‘Nederland is Piketty-proof’, sprak beleggingsgoeroe Peter Paul de Vries onlangs, ‘wij zijn een gelijk land’. Daar klopt dus helemaal niets van, laat Wiemer Salverda zien met harde cijfers: ‘De cruciale verhouding tussen vermogen en inkomen is in luttele jaren sterk gestegen en doet niet onder voor die in Frankrijk en Engeland.’

WIEMER SALVERDA

Emeritus-directeur Amsterdams Instituut voor Arbeidsstudies AIAS en hoogleraar Arbeidsmarkt en Ongelijkheid aan het Amsterdam Centre for Inequality Studies AMCIS (Universiteit van Amsterdam)

De discussie over *Capital in the Twenty-First Century* van Thomas Piketty werpt drie belangrijke vragen op over de betekenis van dit onderzoek voor Nederland:

- ▶ Hoe zit het met die vermogen-inkomensverhouding, neemt die ook bij ons toe?
- ▶ Hoe geconcentreerd is het vermogensbezit en wordt dat meer of minder?
- ▶ Hoe belangrijk is het inkomen uit vermogen in de inkomensverdeling?

Voor elk van deze vragen is het uiteraard ook relevant te weten hoe de ontwikkeling en het niveau zich verhouden tot andere landen. In deze bijdrage probeer ik een eerste antwoord te geven op deze vragen, gebruikmakend van Nederlandse inkomens- en vermogensstatistieken, internationale macro-economische statistieken en uiteraard ook het aandeel van topinkomens, die het fundament leverden voor Piketty’s theorie over de rol van vermogen, economische groei en ongelijkheid.¹

Nederlandse topinkomens namen honderd jaar geleden een extreem hoog aandeel van het totale inkomen in, mogelijk onder invloed van het toenmalig kolonialisme of de woekerwinsten uit de Eerste Wereldoorlog of gewoon omdat het nu eenmaal zo was. In Nederland en Zweden ging in 1916 53% van alle inkomen naar de top 10% en 29% naar de top 1%. Dat was aanzienlijk meer dan in Duitsland, Engeland of de Verenigde Staten. Net als elders daalden ook in ons land de beide topaandelen zeer aanzienlijk, met name na 1945, tot uiteindelijk een minimumniveau van 27,5% respectievelijk 6,1% werd bereikt in 1975. Nadien loopt de ontwikkeling van het aandeel van topinkomens internationaal sterk uiteen, zoals we verderop zullen zien.

Omdat op het terrein van inkomen en vermogen kleine verschillen in definities grote effecten kunnen hebben — de duivel schuilt hier echt in de details — probeer ik steeds zo nauwkeurig mogelijk aan te geven waar ik het over heb.

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

De vermogen-inkomensverhouding

Eerst bespreek ik het hoofdpunt van Piketty's betoog: de recente sterke groei van de vermogen-inkomensverhouding in Europese landen.² Dat doe ik langs twee verschillende wegen: eerst voor particuliere huishoudens, met behulp van de gebruikelijke statistiek van de inkomens- en vermogensverdeling, en dan voor de nationale economie, met behulp van macro-economische gegevens.

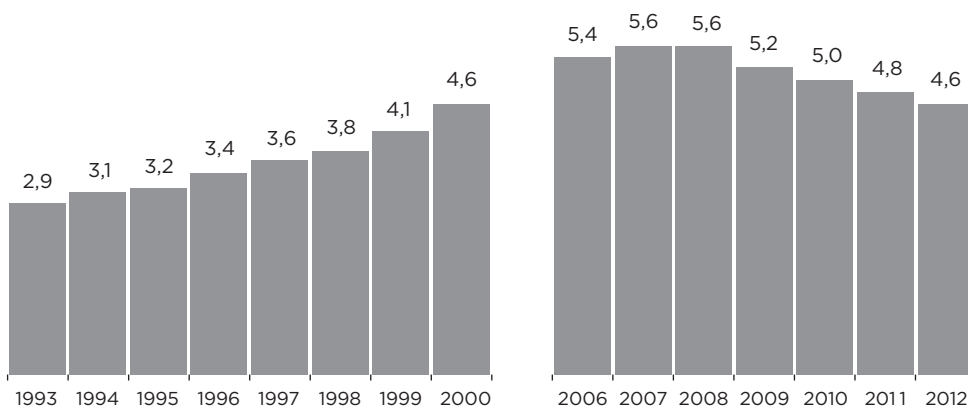
Het vermogen van particuliere huishoudens (netto na aftrek van schulden) omvat financieel bezit (spaargeld, aandelen) en niet-financieel bezit (onroerend goed inclusief eigen woning, roerend goed voor zover dit economisch geëxploiteerd wordt, en ondernemingsbezit). De vermogenscijfers reiken helaas niet verder terug dan tot midden jaren negentig. Twee korte reeksen, 1993-2000 en 2006-2012, zijn beschikbaar met daartussenin een betreurenswaardig gat juist op het moment dat de dotcom-crisis optreedt en bovendien de inkomens- en vermogensbelasting wezenlijk verandert onder

Zalm en Vermeend. Ondanks deze korte periode kunnen we vaststellen dat de vermogen-inkomensverhouding sterk is gegroeid (figuur 1). Ze stijgt zeer aanmerkelijk gedurende de jaren negentig: van minder dan 3 naar 4,6 juist voor de start van de dotcom-crisis. Daarna bereikt ze een hoogste punt in 2007 en 2008 om vervolgens onder invloed van de financiële crisis en de dalende huizenprijzen terug te vallen tot 4,6 – ruwweg het niveau dat na de stijging werd bereikt aan het eind van de jaren negentig.

Figuur 1 geeft een eerste indicatie, waarvan het belang is dat ze betrekking heeft op huishoudens, die doorgaans centraal staan in het publieke debat. Het is echter goed te beseffen dat Piketty zich primair op iets anders richt. Hij baseert zijn stellingen op het nationale vermogen en relateert dat aan het nationaal beschikbare inkomen (NNI). Dit verschil heeft enkele gewichtige gevolgen. Inkomens en vermogens van andere partijen dan huishoudens, overheid en particuliere bedrijven (nv's en bv's), worden meegeteld. Bovendien is het vermogensbegrip voor huishoudens ruimer

Figuur 1 Vermogen-inkomensverhouding* van particuliere huishoudens, Nederland 1993-2012.

*Vermogen exclusief schuld en beschikbaar inkomen na belasting en sociale premies.

Bron: berekend uit gegevens van het CBS.

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

en omvat het mede het totale in pensioenfondsen opgebouwde bezit. Dit gaat echter ten koste van inzicht in de verdeling; de cijfers zijn uitsluitend als aggregaten op nationaal niveau beschikbaar.

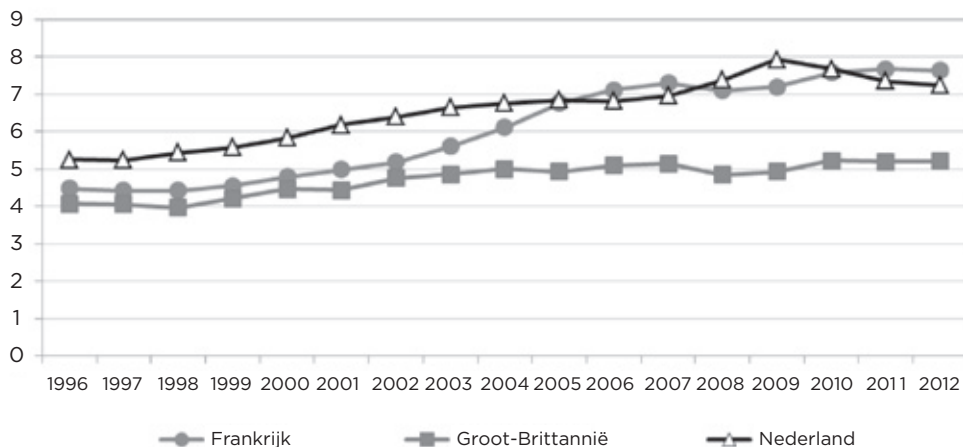
Een exacte vergelijking met Piketty's uitkomsten is op dit moment nog niet goed mogelijk. Het monnikenwerk dat nodig is om zijn definities nauwkeurig te volgen en de ontwikkeling over enkele eeuwen in kaart te brengen, moet nog beginnen. In plaats daarvan geef ik een eerste indruk uitgaande van bestaande Nederlandse gegevens over het nationaal vermogen om de relevantie van zijn argumenten ook voor Nederland te onderstrepen. Ook deze gegevens zijn slechts beschikbaar vanaf het midden van de jaren negentig, maar ditmaal gelukkig zonder onderbreking. Ik vergelijk ze met National Accounts-gegevens van de OESO voor Frankrijk en Engeland (Duitsland ontbreekt helaas) in figuur 2.⁴

Drie dingen springen in het oog. Ten eerste is in Nederland net als in andere landen sprake van een belangrijke stijging. Het Nederlandse verhoudingsgetal stijgt van ruim 5 in

1996 naar 8 in 2009 en daalt vervolgens naar ruim 7 in 2012. Ten tweede doet 'onze' verhouding absoluut niet onder voor die van de andere landen. Het Nederlandse niveau evenaart dat van Frankrijk en ligt aanzienlijk boven het Engelse. De effecten die Piketty bespreekt lijken daarom ook zeer relevant voor ons land. Onze langdurige loonmatiging, de achterblijvende economische groei en de tot nul afgenomen bevolkingsgroei maken dat begrijpelijk. Ten derde ligt het nationale verhoudingsgetal steeds duidelijk boven het niveau van figuur 1, begint de recente daling iets later en is deze daling relatief ook maar half zo groot.

Zoals gezegd tellen in het nationale vermogen de overheid en de particuliere bedrijven mee naast de particuliere huishoudens. Figuur 3 toont de bijdrage van alledrie aan het nationale vermogen. Het is duidelijk dat huishoudens de hoofdrol spelen maar dat bedrijven van groot belang zijn voor de ontwikkeling in de tijd. Sinds 2001 groeit het bedrijfsvermogen aanzienlijk.⁶ Het is daarom relevant om apart aandacht te besteden aan de rol van bedrijven bij de formulering van

Figuur 2 Verhouding nationaal vermogen en netto nationaal inkomen, internationaal 1996-2012.

Bron: berekend uit gegevens van het CBS, Nationale Rekeningen, en OESO, National Accounts.

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

toekomstverwachtingen omtrent de ontwikkeling van de vermogen-inkomensverhouding.

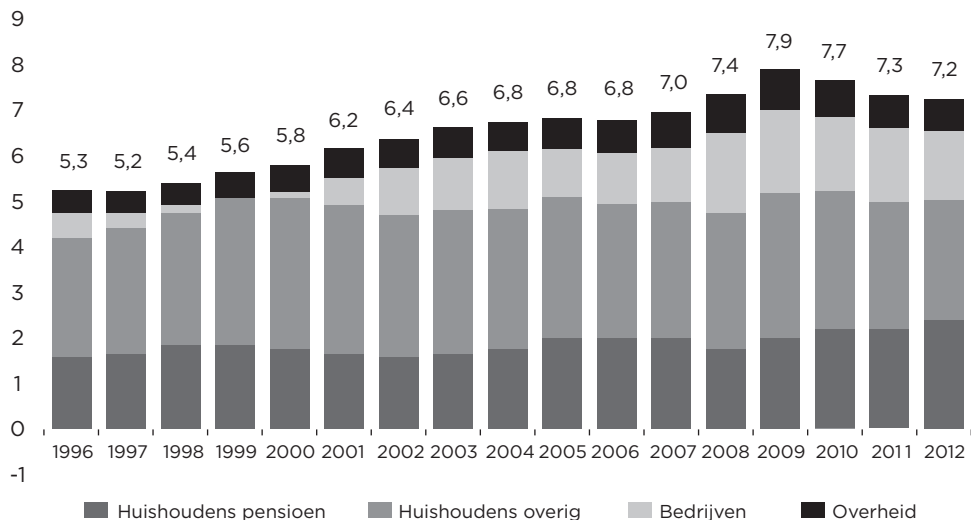
Zoals opgemerkt wordt het totaal aan besparingen van pensioenfondsen hier aan huishoudens toegerekend. Het aandeel daarvan in het totale vermogen van huishoudens is zeer aanzienlijk en blijkt bovendien verantwoordelijk voor de geringere daling van de vermogen-inkomensverhouding van figuur 2 vergeleken met figuur 1. Zoals opgemerkt door Paul de Beer in dit nummer van *S&D* is dit internationaal gezien een bijzondere, en voor Nederland kwantitatief uiterst belangrijke vorm van vermogen. Voor de internationale vergelijking van vermogen is het gewenst het pensioenkapitaal mee te tellen; in andere landen wordt pensioen op andere manieren uit besparingen en vermogen gefinancierd, die ook worden meegeteld. Voor het intergenerationale effect dat Piketty vreest bij vermogensopbouw, is

echter duidelijk minder te duchten bij gebrek aan vererfbaarheid van het pensioen.

Het pensioenvermogen komt om twee verschillende, tamelijk fundamentele redenen niet aan bod in de gebruikelijke vermogensstatistieken van huishoudens. Ten eerste laat de aard van het beroepspensioenstelsel het niet toe nauwkeurig omschreven individuele pensioenrechten te bepalen en die vervolgens aan huishoudens toe te rekenen; deze rechten zijn bovendien aan de persoon gebonden en niet vererfbaar en het pensioenvermogen wordt (uiteindelijk) volledig als inkomen belast. Ten tweede bemoeilijkt de dynamiek van pensioenvorming zelf een eenduidige toerekening aan de inkomens- en vermogensverdeling: de opbouw van rechten vindt hogerop in de inkomensverdeling plaats dan de uitkering ervan, die immers bedoeld is om de terugval in inkomen na pensionering op te vangen maar deze in het algemeen niet ongedaan maakt.

Figuur 3 Verhouding nationaal vermogen en netto nationaal inkomen*, Nederland 1996–2012.

* Vermogen per eind van het jaar

Bron: berekend uit gegevens van het CBS, Nationale Rekeningen.

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

De opbouw van rechten is sterk geconcentreerd bij de topinkomens. In 2012 wordt 45% van alle door de werkgever betaalde pensioenpremies uitgegeven aan arbeidsinkomens in de top 10% en 9% in de top 1%; voor het werknemersaandeel in de premies zal het niet veel anders zijn. Ten behoeve van de complete onderste helft van de inkomensverdeling wordt niet meer dan 3% van alle pensioenpremies afgedragen. De opbouw van pensioenrechten is daarmee veel ongelijker dan de (statische) inkomensverdeling.

Daarbij moet opgemerkt worden dat individuele rechten over lange jaren worden opgebouwd en mensen zich natuurlijk niet al die tijd aan de top hoeven te bevinden, maar ook de schatting door Knoef e.a. van de hoogte van pensioenrechten over de inkomensverdeling

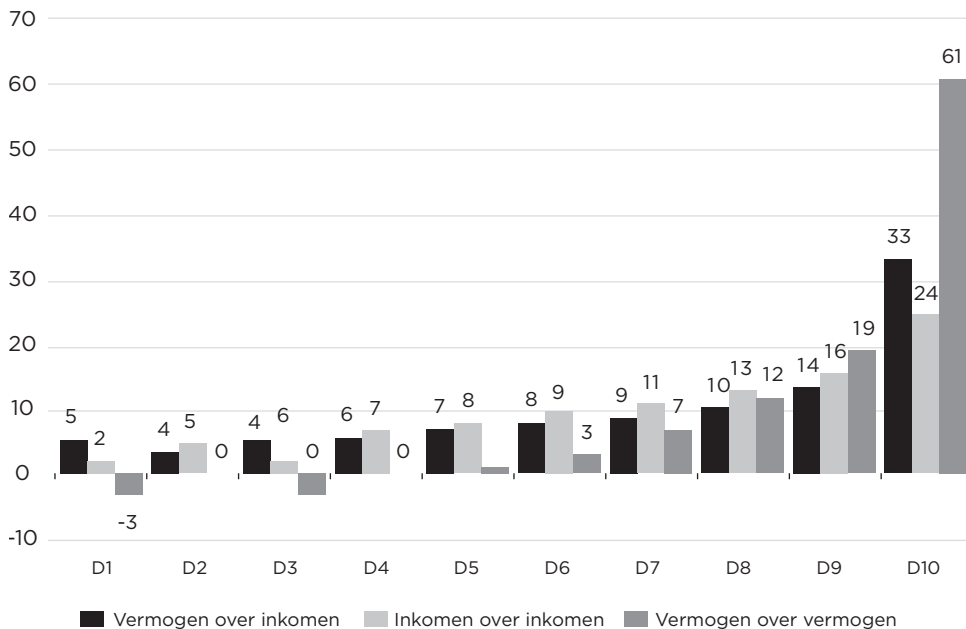
in het jaar 2010 duidt op een zeer ongelijke uitkomst.⁷ Deze verdeling is een stuk schever dan de verdeling van vermogen (gerangschikt naar het besteedbaar inkomen van huishoudens), waarover zo dadelijk meer.

Dit zegt echter nog niet zoveel over de plaats die de bijbehorende pensioenen te zijner tijd innemen in de inkomensverdeling. Deze zullen toch minder geconcentreerd zijn aan de bovenkant van de inkomensverdeling, maar het lijkt er wel op dat ze, met de uitbouw van het pensioenstelsel, geleidelijk omhoogschuiven. In 1977 ontving de bovenste helft van de inkomensverdeling 59% van alle pensioenuitkeringen, in 2001 was dat 71% en tegenwoordig is het 76% (waarvan 16% voor de top 10%).

Naarmate de top van de inkomensverdeling verder wegloopt van de rest en de pensi-

Figuur 4 Drie verdelingen van vermogens* en inkomens**, Nederland 2011.

* Integrale gegevens ** Besteedbare inkomens

Bron: berekend uit gegevens van het CBS.

oenopbouw meer in die top geconcentreerd raakt, zullen ook de pensioenuitkeringen steeds verder naar de top opschuiven. Als vorm van vermogen is het pensioenkapitaal dus ongelijk verdeeld, zowel op zichzelf beschouwd als in verhouding tot de inkomensverdeling. Daarmee kan helaas nog niet worden vastgesteld hoe het zich verhoudt tot de vermogensverdeling.

De concentratie van vermogens

Figuur 4 toont drie verschillende decielverdelingen. Naast de verdeling van vermogen (gerangschikt naar het besteedbaar inkomen van het huishouden) (#1) die hiervoor is besproken, en die zo'n belangrijke rol speelt bij Piketty, staan er twee andere verdelingen: inkomen (gerangschikt naar inkomen) (#2) en vermogen (gerangschikt naar vermogen) (#3). De ene (#2) betreft de gebruikelijke inkomensverdeling, de andere (#3) de gebruikelijke vermogensverdeling.

De laatste is drastisch ongelijker dan de eerste. De top 10% van de huishoudens (gerangschikt naar vermogen) bezit maar liefst 61% van alle vermogen (de top 1% bezit 24%, niet getoond) terwijl de totale onderste helft per saldo een negatief vermogen heeft, oftewel een schuld, van minus 3% van het totaal.⁸ Daarentegen ontvangt de top 10% van de inkomens (gerangschikt naar inkomen) 24% van alle inkomen en de onderste helft 27%.

In de jaren negentig slonk het vermogens-topaandeel van 61% naar 58% en in 2009 bereikte het een dieptepunt van 56%, maar daarna steeg het snel naar 61%. De veranderingen zijn grotendeels geconcentreerd in de top 1%. Dwars door de huizenzeepbel, de dotcom-crisis en de financiële crisis heeft de vermogenstop zijn positie dus weten te handhaven.

De eerste verdeling relateert de omvang van het vermogen aan het inkomensniveau van het huishouden. De uitkomst ligt qua ongelijkheid tussen beide andere verdelingen in. De inkomens-top 10% bezit 33% van het vermo-

gen, de onderste helft 26%. Het topaandeel daalt in de jaren negentig van 33% naar 28%, maar ligt hoger vanaf 2006 en schommelt dan tussen 36% en 33%. Dit hogere niveau kan een reden tot zorg zijn.

De relatie vermogen-inkomen is echter niet eenduidig maar lijkt gepolariseerd. De onderste helft van de inkomensverdeling ziet zijn vermogensaandeel stijgen in de jaren negentig, in 2006 ligt het een stuk lager maar daarna stijgt het opnieuw fors – per saldo ten koste van de subtop. Het geeft overigens een wat ongemakkelijk gevoel met betrekking tot de betrouwbare waarneming van vermogensinkomsten dat een relatief groot en recent snel toegenomen deel van de vermogenstop 10% een inkomen heeft in het laagste inkomensdeciel. Het is deze inkomen-vermogensrelatie die aanleiding geeft tot Piketty's stelling dat topinkomens vermogensdynastieën kunnen vormen. De complexere uitkomst in ons land ondersteunt deze stelling niet direct maar ondersteunt de noodzaak van verder onderzoek.

Uiteraard is het wederom de vraag hoe de Nederlandse situatie zich verhoudt tot die in andere landen. Internationale gegevens over vermogen zijn schaars en hun vergelijkbaarheid is niet vanzelfsprekend; niettemin wijst alles erop dat de Nederlandse vermogensverdeling (#3) een van de meest ongelijke binnen Europa is. Van Bavel en Frankema bespreken het feit dat de ongelijkheid van vermogens zoveel groter is dan in een aantal Europese landen en leggen een verbinding met de aanwezigheid van sociale zekerheid, die eigen besparingen door een huishouden minder noodzakelijk maakt en daar als gevolg van de premieheffing misschien ook minder ruimte voor laat.⁹

Onderzoek van Maestri e.a. en Cowell e.a. wijst uit dat het 61%-aandeel van de vermogenstop (#3) hoog is in vergelijking met Europese landen.¹⁰ In Finland, Groot-Brittannië, Italië, Luxemburg, Portugal en Zweden varieert het tussen 39% en 53%. In de Verenigde

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

Staten ligt het aandeel van de vermogens-top echter hoger, met schattingen die uiteenlopen van 65% tot 74%.¹¹ Piketty rekent met ruwweg 60% voor Europa en 70% voor de VS.¹² De Nederlandse vermogensconcentratie naar inkomen (#2) is redelijk vergelijkbaar met die van andere Europese landen maar wordt verre overtroffen door de VS (60%), waar de zorgen over inkomensongelijkheid dan ook zeer groot zijn.

Het inkomen uit vermogen in de inkomensverdeling

Gegeven het belang van vermogen en de grote ongelijkheid van het vermogensbezit is het hoogst relevant om te kijken naar de rol van inkomen uit vermogen en te zien hoe dit figureert in de inkomensverdeling. Dat levert een vierde beeld naast de drie zojuist besproken verdelingen. Bij de derde verdeling hierboven ging het om vermogensbezit naar inkomen, nu gaat het om vermogensinkomen naar inkomen. Het beeld hiervan is om verschillende redenen helaas niet helemaal scherp.

We zoeken eerst houvast bij het aandeel dat de topinkomens innemen. Gedurende de afgelopen decennia stijgt dit sterk in Engelssprekende landen en minder sterk in ons land. Anno 2011/2012 bedragen de aandelen van de Nederlandse top 10% en top 1% respectievelijk 31% en 6%, tegenover respectievelijk 48% en 19% in de VS. Figuur 5 toont het verloop gedurende de naoorlogse periode¹³ van arbeidsinkomens aan de ene kant en kapitaalinkomens (zowel uit vermogen als uit onderneming) aan de andere kant voor de top 10% in ons land, in vergelijking met de VS.

Naast het topaandeel voor de beide soorten inkomen tezamen ('totaal') is ook het aandeel dat arbeidsinkomens uit de top 10% hebben in het totale inkomen aangegeven; het verschil tussen de twee bijbehorende lijnen weerspiegelt de ontwikkeling van het kapitaalinkomensaandeel aan de top. In de Verenigde Staten groeit het arbeids-topaandeel voort-

durend, van 21% naar 36% van alle inkomens, terwijl het kapitaalinkomen eerst krimpt en later weer expandeert en per saldo eindigt waar het in 1952 begon (11%). Aldus komt 90% van de expansie van het topaandeel voor rekening van arbeidsinkomen.¹⁴

Aan de Nederlandse kant groeit het arbeidsinkomen van 14% naar 27%, maar ondergaat het kapitaalinkomen een zeer sterke daling, van 23% naar 4%, die nog steeds voortduurt. Het Nederlandse aandeel topinkomen

De grote groei bij de topinkomens komt voor een groot deel door de opkomst van tweeverdieners

uit arbeid groeit met 85%, het Amerikaanse met 70%. Het verschil met de stippellijn in de figuur, die voor Nederland het arbeidsaandeel aangeeft voor alleen de belangrijkste verdieners in een huishouden, laat zien dat vanaf 1977 vooral tweede verdieners in huishoudens (eigenlijk belastingeenheden) verantwoordelijk zijn voor de groei van de arbeids-top in ons land. Ook in de VS is tweeverdienen veel belangrijker aan de bovenkant van de inkomensverdeling dan daaronder.

In vergelijking met Nederland is de bijdrage van Amerikaanse vrouwen eerder ontstaan vanwege de vroegere emancipatie en is ze bovendien veel groter omdat Amerikaanse vrouwen gewoonlijk voltijd werken en dat vaak doen in beter betaalde beroepen. Dat kan mede het hogere niveau van het Amerikaanse arbeids-topaandeel verklaren, en het geeft ook aan wat Nederland te wachten kan staan als vrouwen het Amerikaanse voorbeeld zouden volgen. Dat lijkt er echter nog niet van te komen, omdat vrouwen hier tegenwoordig eerder minder dan meer in voltijd werken. In de

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

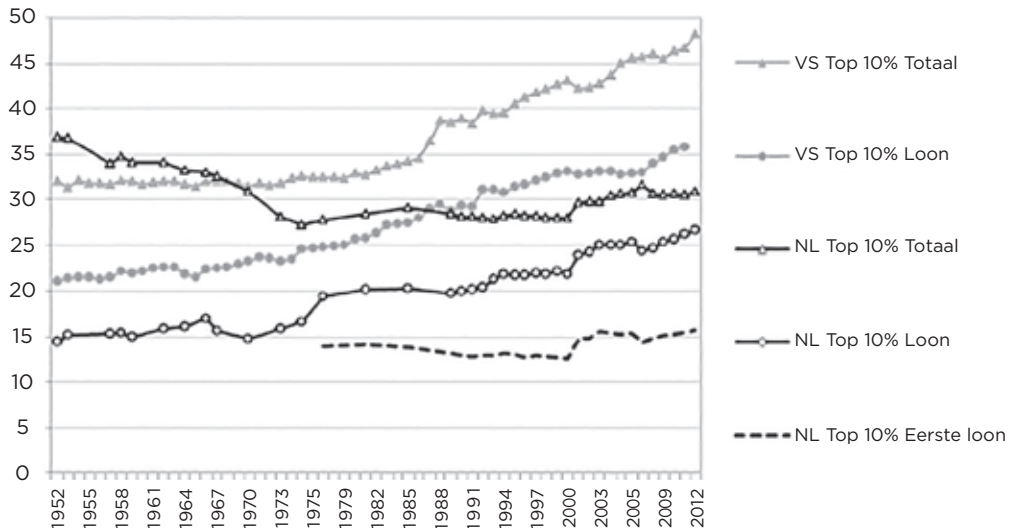
Amerikaanse top 1% nemen arbeidsinkomens fors toe maar het kapitaalinkomen groeit daar duidelijk meer. In ons land is de bijdrage van arbeidsinkomen in de top 1% over de tijd vergelijkenderwijs weinig gestegen maar dalen de kapitaalinkomens hier toch ook.

Vooral het verschil in vermogensinkomens tussen Nederland en de VS is daarom verantwoordelijk voor de uiteenlopende ontwikkeling van het aandeel van de topinkomens. Het enorme verschil roept de vraag op hoe dit nu precies zit in Nederland en wat het verschil kan verklaren. De vermogensongelijkheid (gerangschikt naar inkomen) is hier weliswaar een stuk kleiner maar vormt wellicht geen goed vergelijkingsmateriaal. De gebruikelijke statistiek van huishoudinkomens is gebaseerd op belastinggegevens. De speciale behandeling die vermogensinkom-

sten daarin ten deel valt, met name sinds de belastingherziening van 2001, zet vraagtekens bij de uitkomsten. Een treffende illustratie vormt de ontwikkeling van inkomen uit aanmerkelijk belang (box 2). Dit inkomen is nagenoeg volledig geconcentreerd in de inkomens-top 10%.

In 2007 schiet het bedrag omhoog naar bijna € 9 mrd, van € 2 mrd in 2006, om in het jaar daarop weer terug te vallen naar € 3 mrd. Tegelijk gaat het aantal huishoudens dat inkomen uit aanmerkelijk belang declareert van 31.000 naar 75.000 en vervolgens naar 39.000.¹⁵ Deze ontwikkeling vormt de reactie op een tijdelijke specifieke belastingverlichting voor dit type inkomen. Het illustreert de grote gevoeligheid van vermogensinkomen voor de belastingheffing en suggereert een semi-permanente onderschatting van vermogens-

Figuur 5 Topinkomensaandelen en de rol van arbeid daarbinnen, % van totaal inkomen*.
* Exclusief kapitaalwinsten (in de VS).

NB. Conform het internationale topinkomensonderzoek, dat tot honderd jaar terug gebruikmaakt van belastinggegevens, betreft het hier belastingeenheden, niet huishoudens.
Bron: World Top Incomes Database.

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

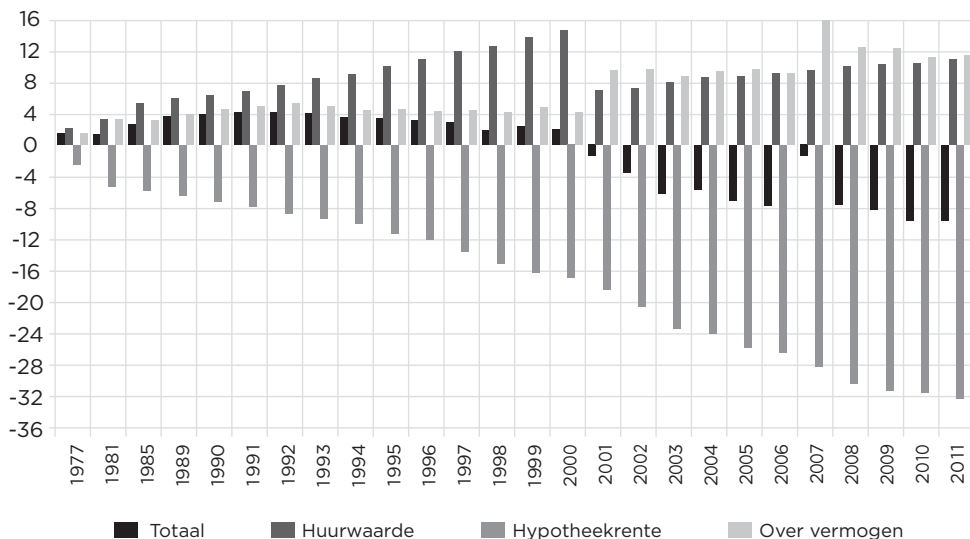
inkomen, tenminste uit aanmerkelijk belang. Ook het feit dat een niet-verwaarloosbare fractie van de hoogste vermogens een laag inkomen heeft, voedt de twijfel aan de accurate opgave van vermogensinkomens aan de belastingen. Slechts een derde van de huishoudens in de vermogens-top 10% heeft ook een inkomen in de inkomens-top 10%.

Daarnaast oefent de precieze statistische definitie van vermogensinkomen door het CBS¹⁶ – en vooral ook de wijzigingen die daarin zijn aangebracht in 2001 – een grote invloed uit op de omvang van het vermogensinkomen. Sinds 2001 is het totale inkomen uit vermogen per saldo negatief, oplopend van minus € 1 mrd naar minus € 10 mrd in 2011 (figuur 6). Uitsluitend in de inkomens-top 10% is het inkomen na 2000 nog positief, voor de onderste 90% is het negatief (niet getoond). Een belangrijk deel van de verklaring hiervan schuilt in de *beroepspensioenuitkeringen*. Hoewel deze afkomstig zijn uit vermogen,

namelijk huishoudbesparingen en de daarmee gemaakte beleggingswinst, die terecht deel uitmaken van het nationale vermogen, verschijnen beroepspensioenen niet als vermogensinkomen in de gangbare inkomensstatistiek, maar worden ze door het CBS opgevat als een uitkering van sociale verzekering, net als bijvoorbeeld de WW of AOW.¹⁷ Pensioenuitkeringen zijn goed bekend en zouden anno 2012 1,3 procentpunt toevoegen aan het topvermogensinkomen van 4,2%.

Een tweede deel van de verklaring zit in de behandeling van het eigenwoningbezit in de gangbare vermogensstatistiek. Niet alle vermogensinkomsten worden rechtstreeks aan de belastinggegevens ontleend, en dat geldt hier in het bijzonder. Ondanks het feit dat de belastingheffing een huurwaardeforfait toerekent als inkomen aan bezitters van een eigen huis, rekent het CBS zelf een huurwaarde toe op grond van definities die voortvloeien uit de Nationale Rekeningen.¹⁸ In die toerekening is

Figuur 6 *Inkomen uit vermogen, enkele details, Nederland 1977–2011 (mrd €).*

Bron: berekend uit gegevens van het CBS.

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

een ingrijpende wijziging aangebracht, die heeft geleid tot een halvering van de toegerekende huurwaarde van € 15 mrd in 2000 naar € 7 mrd in 2001. Tegelijkertijd wordt het bedrag dat aan hypotheekrente wordt betaald, in mindering gebracht op het inkomen uit vermogen zoals ook met andere rentebetalingen wordt gedaan. Het zal iedereen duidelijk zijn dat dat bedrag enorm is toegenomen in de loop van de tijd, van € 2 mrd in 1977 naar € 32 mrd nu. Door dit bedrag volledig in mindering te brengen op het vermogensinkomen wordt het compenserende (zo niet stimulerende) effect van de belastingaftrek, waarover zo'n felle politieke discussie wordt gevoerd, volledig genegeerd.

Aangenomen mag worden dat zonder die aftrek de rentebetalingen veel geringer zouden zijn; huishoudens gaan deze verplichtingen aan in de wetenschap dat een groot deel van de rente door de Belastingdienst wordt vergoed. Verdiscontering van dat effect conform het marginale belastingtarief zou het rentebedrag vermoedelijk bijna halveren. Er is een gerede kans dat de renteaftrek na verdiscontering van de belastingcorrectie en de toegerekende huurwaarde na een verbetering van de berekening grotendeels tegen elkaar zullen wegvallen.

Figuur 6 laat zien dat als we even afzien van de behandeling van het eigen huis, het overige inkomen uit vermogen gestaag toeneemt, van € 1 mrd in 1977 naar € 12 mrd nu. Met andere woorden: als de rente- en huurwaarde-effecten tegen elkaar wegvallen geeft die € 12 mrd een getrouwer beeld van de werkelijke vermogensinkomsten dan de nu gehanteerde minus € 10 mrd — een verschil van € 22 mrd.

Uitgaande van diezelfde veronderstelling blijkt de positie van de inkomens-top 10% in de loop der tijd aanzienlijk te zijn verbeterd. In 1977 viel 44% van alle vermogensinkomen toe aan de top 10%, tegenwoordig is dat 60%. Dit versterkt de eerder genoemde zorg over de samenhang tussen vermogensongelijkheid en inkomensongelijkheid. Merk op dat deze ont-

wikkeling ook een ander licht werpt op de relatieve stabiliteit van het aandeel topinkomens in figuur 5, waarbinnen het arbeidsaandeel toenam en het kapitaal-aandeel sterk afnam. Zo bezien zou het vermogensaandeel van de top 10% met 5,2 procentpunt stijgen — dat is meer dan een verdubbeling vanaf 4,2%.

Besluit

Een eerste verkenning van recente vermogens- en inkomensontwikkelingen geeft een goede indicatie dat de ideeën van Thomas Piketty voor ons land hoogst relevant zijn. De cruciale verhouding tussen vermogen en inkomen is in luttele jaren sterk gestegen en doet niet onder voor Frankrijk en Engeland, landen die de kern leveren van Piketty's betoog. De Nederlandse vermogensongelijkheid is internationaal gezien groot en neemt juist toe sinds de financiële crisis. Binnen de algemene vermogen-inkomensverhouding blijkt de verhouding tussen beide verdelingen complex, en lijkt de vrees voor een systematische groei van nieuwe vermogensdynamieën uit de huidige inkomens-top 10% op dit moment niet gerechtvaardigd, maar verder onderzoek naar definities en bestanddelen van vermogen kan daar een ander licht op werpen.

Zoals gezegd zijn deze uitkomsten voorlopig. De definities van Piketty zijn nog niet nauwkeurig toegepast op de Nederlandse situatie, laat staan dat ik enkele eeuwen terug heb kunnen gaan in de tijd. Nader onderzoek is nodig. Het Grand Projet van topinkomens en topvermogens heeft vijftien jaar monnikenwerk verricht om de ontwikkelingen in kaart te brengen, en dat zal voor ons land ook enige tijd vergen.

Voor de topinkomens in ons land zijn de gegevens al wel beschikbaar maar voor de vermogens moet het werk nog helemaal beginnen. Nauwkeurige studie van vermogens roept echter ook nieuwe vragen op betreffende de topinkomens, gelet op de rol van vermogensinkomen daarin, die in ons land heel veel

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

kleiner is geworden en die verantwoordelijk is voor de stabiliteit van het aandeel dat topinkomens innemen.

Daarnaast schreeuwen de beschikbare gegevens zelfs over de korte periode dat ze beschikbaar zijn, om verbetering. Er is een essentieel gat in de statistiek van huishoudvermogens ten tijde van de dotcom-crisis, en definities met grote effecten op het niveau van

de inkomens uit vermogen verdienen heroverweging en ook verbetering van hun consistentie over de jaren. Daarmee kan de reeksbreuk van het jaar 2001, die anno 2014 nog steeds niet is opgelost, ongedaan worden gemaakt ten behoeve van een beter inzicht in de ontwikkeling voor en na de eeuwwisseling en in de effecten van de belastingherziening van Zalm/Vermeend.¹⁹

Literatuur

- Atkinson, A.B. & Thomas Piketty (eds.), *Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between Continental European and English-Speaking Countries*, Oxford University Press.
- Bavel, Bas van & Ewout Frankema, 2013, *Low Income Inequality, High Wealth Inequality. The Puzzle of the Rhineland Welfare States*, CGEH Working Paper 50, Universiteit Utrecht (www.cgeh.nl/sites/default/files/WorkingPapers/CGEHWP50_vanbavelfrankema.pdf).
- Cowell, Frank, Eleni Karagiannaki & Abigail McKnight, 2013, *Accounting for cross-country differences in wealth inequality*. GINI Discussion Paper 72. <http://www.gini-research.org/system/uploads/523/original/72.pdf>
- Haan, Mark de, Puck Taminiau-van Veen en Rob van der Holst, 2010, 'Het nationaal vermogen van Nederland', in: CBS, *De Nederlandse Economie 2009*, Den Haag, pp. 129-140.
- Bhageloe-Datadin, Rita, 2012, 'Opbouw nationaal vermogen stokt', in: CBS, *De Nederlandse Economie 2011*, Den Haag, pp. 168-185.
- Knoef, Marike, Jim Been, Rob Alesie, Koen Caminada, Kees Goudswaard & Adriaan Kalwij, 2013, *Measuring retirement savings adequacy*, Netspar Design Paper 25 (<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=132583>).
- Maestri, Virginia, 2012, *Imputed rent and income re-ranking. Evidence from EU-SILC data*, GINI Discussion Paper nr 29 (http://gini-research.org/system/uploads/411/original/DP_29_-_Maestri.pdf).
- Maestri, Virginia, Francesco Bogliacino en Wiemer Salverda, 2014, 'Wealth Inequality and the Accumulation of Debt', in: Wiemer Salverda, Brian Nolan, Daniele Checchi, Ive Marx, Abigail McKnight, István Gyorgy Tóth & Herman van de Werfhorst (eds.), *Changing Inequalities in Rich Countries: Analytical and Comparative Perspectives*, Oxford University Press, hoofdstuk 4.
- Piketty, Thomas, 2014, *Capital in the 21st Century*, Harvard University Press.
- Salverda, Wiemer, Christina Haas, Marloes de Graaf-Zijl, Bram Lancee, Natascha Notten en Tahnee Ooms, 2013, *Growing Inequalities and Their Impacts in the Netherlands*, Country report for the Netherlands, GINI Project (www.gini-research.org/CR-Netherlands).
- Skoepke, Nora, Sandra Buchholz, Hans-Peter Blossfeld, 2011, *Wealth Inequality in Europe and the Delusive Egalitarianism of Scandinavian Countries*, University of Bamberg, MPRA Paper 35307 (<http://mpra.ub.uni-muenchen.de/35307/>).

Noten

- 1 Topinkomens nemen een belangrijke plaats in in het Grand Projet van Thomas Piketty en Tony Atkinson (A.B. Atkinson & Thomas Piketty, eds.), *Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between Continental European* and *English-Speaking Countries*, Oxford University Press). Dat heeft geleid tot de World Top Incomes Database met resultaten voor vele landen waaronder Nederland. De Nederlandse topinkomens zijn afgeleid uit dezelfde Nederlandse belastinggegevens die het CBS tegenwoordig gebruikt voor zijn inkomens- en vermogensstatistieken. Merk op dat topinkomens worden gedefinieerd als bruto-inkomen: marktinkomens aangevuld met sociale uitkeringen en andere overdrachten maar voor afdracht van inkomsten- en vermogensbelasting en sociale premies. Bovendien

Wiemer Salverda *De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland*

- betreffen topinkomens niet huishoudens maar belastingseenheden, dat wil zeggen echtparen en samenwonenden zonder eventuele inwonende volwassen kinderen of anderen die tot het huishouden worden gerekend.
- 2 Piketty stelt Duitsland, Frankrijk en Engeland tegenover de VS. De tragere economische groei in Europa, vooral vanwege stagnerende bevolkingsgroei, doet het verhoudingsgetal daar stijgen terwijl het in de VS onveranderd blijft.
 - 3 Grotendeels ontleend aan belastinggegevens. Beide reeksen zijn helaas niet volledig vergelijkbaar: in de jaren negentig wordt het huizenbezit afgeleid uit het Sociaal-economisch Panel databestand, daarna wordt het direct afgeleid uit de belastinggegevens (WOZ-waarde). Het vermogen voor 2012 (gebaseerd op integrale belastinggegevens) is lineair aangepast aan de eerdere jaren (gebaseerd op steekproef uit belastinggegevens), wat neerkomt op een verlaging met bijna 2 procent. Omdat belastinggegevens de basis vormen dankt het gat 2001-2005 zijn bestaan aan de wijziging van het belastingstelsel in 2001.
 - 4 Deze wijken wat af van Piketty's cijfers. De niveaus in zijn figuur 1.2 zijn goed vergelijkbaar voor Frankrijk in 2000 en Engeland in 2010, maar juist niet voor Frankrijk in 2010 (veel lager) en Engeland in 2000 (iets lager).
 - 5 Vergelijk Mark de Haan, Puck Taminiau-van Veen en Rob van der Holst, 2010, 'Het nationaal vermogen van Nederland', in: CBS, *De Nederlandse Economie 2009*, pp. 129-140, Den Haag en Rita Bhageloe-Datadin, 2012, 'Opbouw nationaal vermogen stokt', in: CBS, *De Nederlandse Economie 2011*, pp. 168-185, Den Haag.
 - 6 Dat weerspiegelt een verbetering van hun financiële balans terwijl de vaste activa achterblijven – wat consistent is met achterblijvende investeringen.
 - 7 Knoef, Marike, Jim Been, Rob Alessie, Koen Caminada, Kees Goudswaard, Adriaan Kalwij, 2013, 'Measuring retirement savings adequacy', *Netspar Design Paper 25* (<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=132583>), figuur 1.
 - 8 Voor wie waarde hecht aan de gini-coëfficiënt: voor vermogens bedraagt deze in 2012 naar schatting 0,830, voor besteedbare inkomens 0,335.
 - 9 Bavel, Bas van en Ewout Frankema, 2013, 'Low Income Inequality, High Wealth Inequality. The Puzzle of the Rhineland Welfare States', *CGEH Working Paper 50*. Universiteit Utrecht (www.cgeh.nl/sites/default/files/WorkingPapers/CGEHW50_vanbavel-frankema.pdf). Merk op dat sociale-premieheffing degresief is ten opzichte van het inkomensniveau.
 - 10 Maestri, Virginia, Francesco Bogliacino en Wiemer Salverda, 2014, 'Wealth Inequality and the Accumulation of Debt', in: Wiemer Salverda, Brian Nolan, Daniele Checchi, Ive Marx, Abigail McKnight, István György Tóth, & Herman van de Werfhorst (eds.), *Changing Inequalities in Rich Countries: Analytical and Comparative Perspectives*, hoofdstuk 4, Oxford University Press; en Cowell, Frank, Eleni Karagiannaki & Abigail McKnight, *Accounting for cross-country differences in wealth inequality*. GINI Discussion Paper 72. <http://www.gini-research.org/system/uploads/523/original/72.pdf>.
 - 11 Skopek e.a. (2011) plaatsen Nederland als het meest ongelijke land op Polen na in een set van 13 Europese landen. Hun gegevens beperken zich echter tot de bevolking van 50 jaar en ouder – in ons land goed voor 52% van alle huishoudens en 77% van alle vermogen in 2012.
 - 12 Piketty, Thomas, 2014, *Capital in the 21st Century*, Harvard University Press, tabel 7.2.
 - 13 Voor 1952 zijn geen cijfers voor Nederland beschikbaar.
 - 14 Inclusief kapitaalwinsten (in de VS ook belast) wordt de rol van arbeidsinkomens nauwelijks minder doorslaggevend (80% van de groei).
 - 15 Deze ontwikkeling is verantwoordelijk voor de piek van de gini-coëfficiënt in het jaar 2007. Gegevens voor belastingseenheden suggereren dat de ontwikkeling zelfs vrijwel geheel in de top 1% is geconcentreerd.
 - 16 Vermogensinkomen omvat niet inkomen uit eigen bedrijf.
 - 17 De OESO-database voor inkomensongelijkheid behandelt ze wel als inkomen uit vermogen.
 - 18 De toegerekende huurwaarde vormt een notoire bron van statistische verschillen tussen landen ondanks uniforme afspraken (Maestri, 2013). De OESO laat de huurwaarde buiten beschouwing in de database van inkomensongelijkheid. Het CBS is zelf niet tevreden met het huurwaarderesultaat (dat gebaseerd is op overmatige afschrijvingen op huizen) maar corrigerende actie blijft tot nu toe helaas achterwege.
 - 19 Ik dank Bas van Bavel en Paul de Beer voor hun commentaar en suggesties.

De toekomst van ongelijkheid

Als de landen die de rechtsstaat hoogachten niet de handen ineenslaan, zal de ongelijkheid de komende decennia drastisch toenemen. Topsalarissen meer belasten is een van de oplossingen, vermogensverschillen verkleinen een andere. Dat laatste kan via inflatie, maar dat raakt ook de onderkant en de middenklasse. Een wereldwijde, progressieve belasting op vermogen verdient daarom de voorkeur.

THOMAS PIKETTY

Hoogleraar economie aan Ecole d'économie de Paris en auteur van 'Le capital au XXI siècle' (Éditions du Seuil, 2013), in het Engels verschenen onder de titel 'Capital in the Twenty-First Century', Harvard University Press, 2014

De verdeling van inkomen en vermogen is een van de meest controversiële vraagstukken van vandaag. Het goede nieuws is dat het verschillende kanten op kan gaan. De geschiedenis leert ons dat economische krachten zowel naar meer als minder gelijkheid kunnen voeren. Welke kracht sterker blijkt is afhankelijk van welke instellingen en welk beleid we gezamenlijk kiezen.

Efficiëntie en gelijke kansen in het onderwijs combineren

Historisch gezien is de belangrijkste gelijkmakende kracht de verspreiding van kennis en vaardigheden. Maar hiervoor zijn wel onderwijsinstellingen nodig die voor iedereen toegankelijk zijn, en structurele investeringen in scholing. Neem de Verenigde Staten, een land dat in sterke mate is opgebouwd als alternatief model voor de op vermogen gebaseerde patrimoniale samenlevingen in het oude Europa. Tot de Eerste Wereldoorlog was

de concentratie van rijkdom in de VS inderdaad veel minder extreem dan in Europa. De Verenigde Staten zijn ook het eerste land dat onderwijs voor iedereen toegankelijk maakte. Maar in de loop van de twintigste eeuw draaide die verhouding om en haalde Amerika Europa in qua ongelijkheid. Dat kwam allereerst doordat de turbulente periode 1914-1945 een hardhandig einde maakte aan de ongelijke vermogensverdeling in Europa. Bovendien gingen Europese landen er na de Tweede Wereldoorlog toe over instellingen op te richten met een structureel egalitairder en opener karakter dan die in de VS.

Dat uit zich met name in het huidige Amerikaanse onderwijsstelsel, waarvan de radicale rangorde slecht verenigbaar is met het idee van gelijke kansen. Zo verdienen ouders van Harvard-studenten momenteel gemiddeld ongeveer 450.000 dollar, waarmee ze in de hoogste 2% inkomensgroep zitten. Ook opmerkelijk is de volledige afwezigheid van transparantie over selectieprocedures.

Thomas Piketty *De toekomst van ongelijkheid*

Natuurlijk bestaat ook in Europa ongelijke toegang tot hoger onderwijs. Discussies over de verdiensten van het eigen meritocratische model – of het nu om de VS, Frankrijk of andere landen gaat – zijn zelden gebaseerd op een grondig feitenonderzoek. De vraag hoe te komen tot een hogeronderwijssysteem dat efficiënt is en tegelijk gelijke kansen biedt, vormt wereldwijd een grote uitdaging waarvoor nog geen enkel land een adequate oplossing heeft gevonden.

Heroverweeg belasting op hoge inkomens uit arbeid

Gelijke toegang tot onderwijs is noodzakelijk, maar niet voldoende. Het garandeert niet automatisch een eerlijke en harmonieuze verdeling van inkomen en vermogen. De inkomensongelijkheid in de VS is sinds de jaren tachtig spectaculair gestegen, vooral door de ongekende explosie van de inkomens van grootverdieners. Daardoor is nu sprake van een ware

De wereldwijde groei zal in de eenentwintigste eeuw lager zijn dan het rendement op kapitaal

scheiding tussen de topbestuurders van grote bedrijven en de rest van de bevolking. Het is natuurlijk denkbaar dat de kwaliteiten en productiviteit van die managers veel sterker toegenomen zijn dan die van andere werknemers. Maar het is waarschijnlijker – en meer in overeenstemming met de feiten – dat topbestuurders grotendeels de bevoegdheid hebben hun eigen salaris vast te stellen, veelal zonder dat er een duidelijke verhouding bestaat met hun productiviteit. We zien dit fenomeen voornamelijk in de Verenigde Staten en in mindere

mate in Groot-Brittannië, twee landen die vanaf de jaren dertig tot begin jaren tachtig wel degelijk een toptarief kenden voor de hoogste inkomens, maar dat sindsdien hebben losgelaten. Het opleggen van een confisquerende belastingheffing aan buitensporige inkomens tijdens het interbellum was in feite een opmerkelijke Amerikaanse innovatie.

Bestrijding van buitensporig rendement op kapitaal

De geschiedenis leert dat toenemende ongelijkheid, naast opleidings- en inkomensfactoren, op de lange termijn vooral afhankelijk is van de mate waarin het rendement op kapitaal (r) de groeivoet van de economie (g) overschrijdt. Als r groter is dan g , zoals in de negentiende eeuw het geval was en waar het ook de komende tijd naartoe lijkt te gaan, nemen de bestaande inkomensverschillen nog verder toe, zelfs tot extreme niveaus. Er zijn twee manieren waarop de economische productie kan toenemen: door bevolkingsgroei of door groei van de productie per hoofd van de bevolking (productiviteitsstijging). Wat het eerste betreft is het onwaarschijnlijk dat de bevolkingsexplosie van de afgelopen periode doorzet; de verwachting is eerder dat de totale wereldbevolking zich zal stabiliseren. Wat de productiviteitsgroei betreft: zelfs als we dankzij continue technologische innovaties blijvend kunnen profiteren van immateriële, schone groei, zal deze waarschijnlijk niet meer dan 1-1,5% per jaar bedragen; een niveau dat past bij dat van landen die al langere tijd op hun technologische grenzen stuiten.

Onder deze omstandigheden is het bijna onvermijdelijk dat de wereldwijde groei in de eenentwintigste eeuw aanzienlijk lager zal zijn dan het rendement op kapitaal. Er bestaat nu eenmaal geen natuurlijke drijfveer die het rendement op kapitaal dichter bij de groeivoet brengt. Gedurende het grootste deel van de wereldgeschiedenis kwam economische groei nauwelijks boven nul uit, terwijl het rendement

Thomas Piketty *De toekomst van ongelijkheid*

op het kapitaal altijd duidelijk positief is geweest (in traditionele agrarische samenlevingen doorgaans 4-5% per jaar voor pacht). Volgens Marx tendeeft de verhouding tussen kapitaal en nationaal inkomen (de kapitaal-inkomensratio) naar oneindig, zodat het rendement uiteindelijk tot nul afneemt. Toch is die hypothese van de dalende winstmarge historisch niet uitgekomen en er is ook geen logische reden denkbaar waarom dat wel zou moeten gebeuren. Zolang vermogensbezitters een deel van hun vermogensrendement opsouperen – en dat doen ze – is er geen reden om aan te nemen dat kapitalisten 'hun eigen graf graven'. Uit de Forbes-ranglijst van miljardairs blijkt dat de rijkdom van de zeer vermogenden tussen 1987 en 2013 ruim drie keer zo snel is gestegen als de omvang van de wereldeconomie.

Argumenten voor een wereldwijde progressieve vermogensbelasting

De divergentie tussen r en g leidt logischerwijs tot een zeer grote concentratie van rijkdom, wat onvrede teweegbrengt en onze democratische waarden en instellingen sterk ondermijnt. De ideale oplossing hiervoor zou een wereldwijde progressieve belasting op het individuele nettovermogen zijn. Zij die het speelveld betreden en vermogen beginnen te vergaren, betalen dan weinig, terwijl degenen die al miljarden bezitten zwaar worden belast. Dat bevordert de sociale mobiliteit en houdt de ongelijkheid binnen de perken. Bovendien zorgt het ervoor dat de mondiale vermogensdynamiek onder publiek toezicht komt te staan. In dat licht vormt het gebrek aan financiële transparantie en betrouwbare vermogensstatistieken waarschijnlijk een van de grootste democratische uitdagingen waar we ons voor gesteld zien. Uiteraard zijn er alternatieven – denk aan de kapitaalcontroles

en het opsluiten van oligarchen zoals beproefd in China en Rusland. Maar voor landen die een internationale economische orde voorstaan en de rechtsstaat hoogachten, is een mondiale vermogensbelasting een betere optie. Een andere mogelijke oplossing is inflatie, een instrument dat in het verleden heeft geholpen de publieke schuldenlasten te verlichten. Maar inflatie tast ook de spaargelden van de minder draagkrachtige inkomensgroepen aan, en fungeert onbedoeld als belasting op kleine vermogens. Een belasting op grote vermogens lijkt daarboven te verkiezen.

VS en EU moeten voortouw nemen op gebied van internationale samenwerking

Voor een mondiale vermogensbelasting is veel meer internationale samenwerking nodig. Dat is lastig, maar wel haalbaar. De VS en de Europese Unie nemen elk een kwart van het mondiale bbp voor hun rekening. Als zij er ooit in slagen met één stem te spreken, wat een grondige herziening van de disfunctionele Europese federale instellingen vereist, dan is een wereldwijde registratie van financiële bezittingen binnen bereik. Belastingparadijzen en andere landen die hun medewerking weigeren kunnen dan op passende sancties rekenen. Blijft die samenwerking uit, dan zou een steeds groter deel van de publieke opinie zich tegen de mondialisering kunnen keren en zijn heil kunnen zoeken in nationalisme en protectionisme.

Vertaling Asaf Lahat. De Engelstalige versie van de tekst is gepubliceerd in 'Making Progressive Politics Work', een bundel essays die verscheen ter gelegenheid van een conferentie die de Wiardi Beckman Stichting organiseerde op 24 en 25 april samen met Policy Network en het Center for American Progress.